

Ба 45721

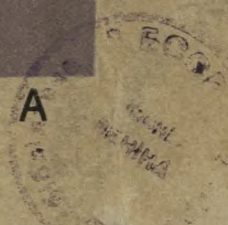
вершаваны
роман

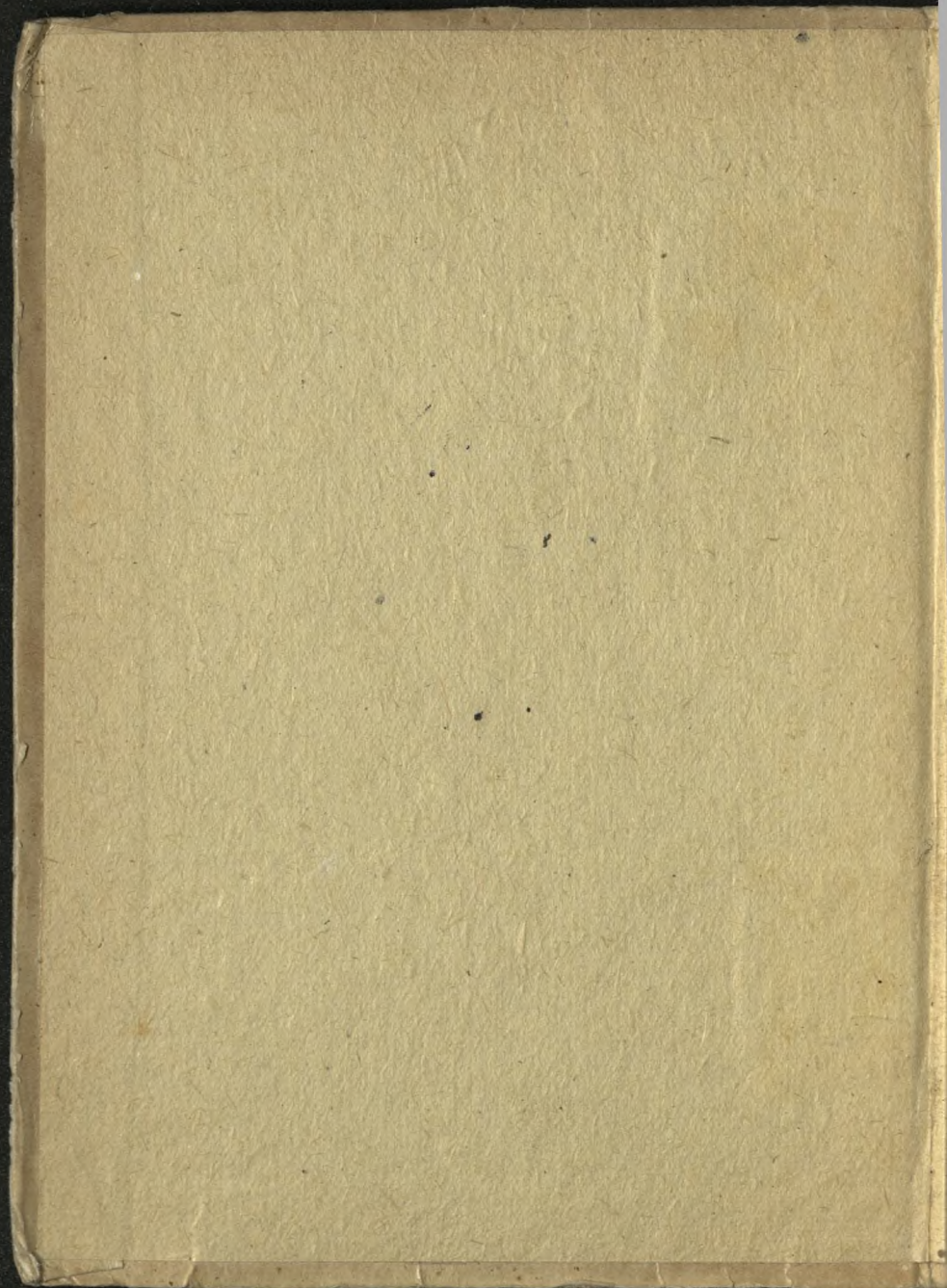
АНДРЭЙ АЛЕКСАНДРОВІЧ

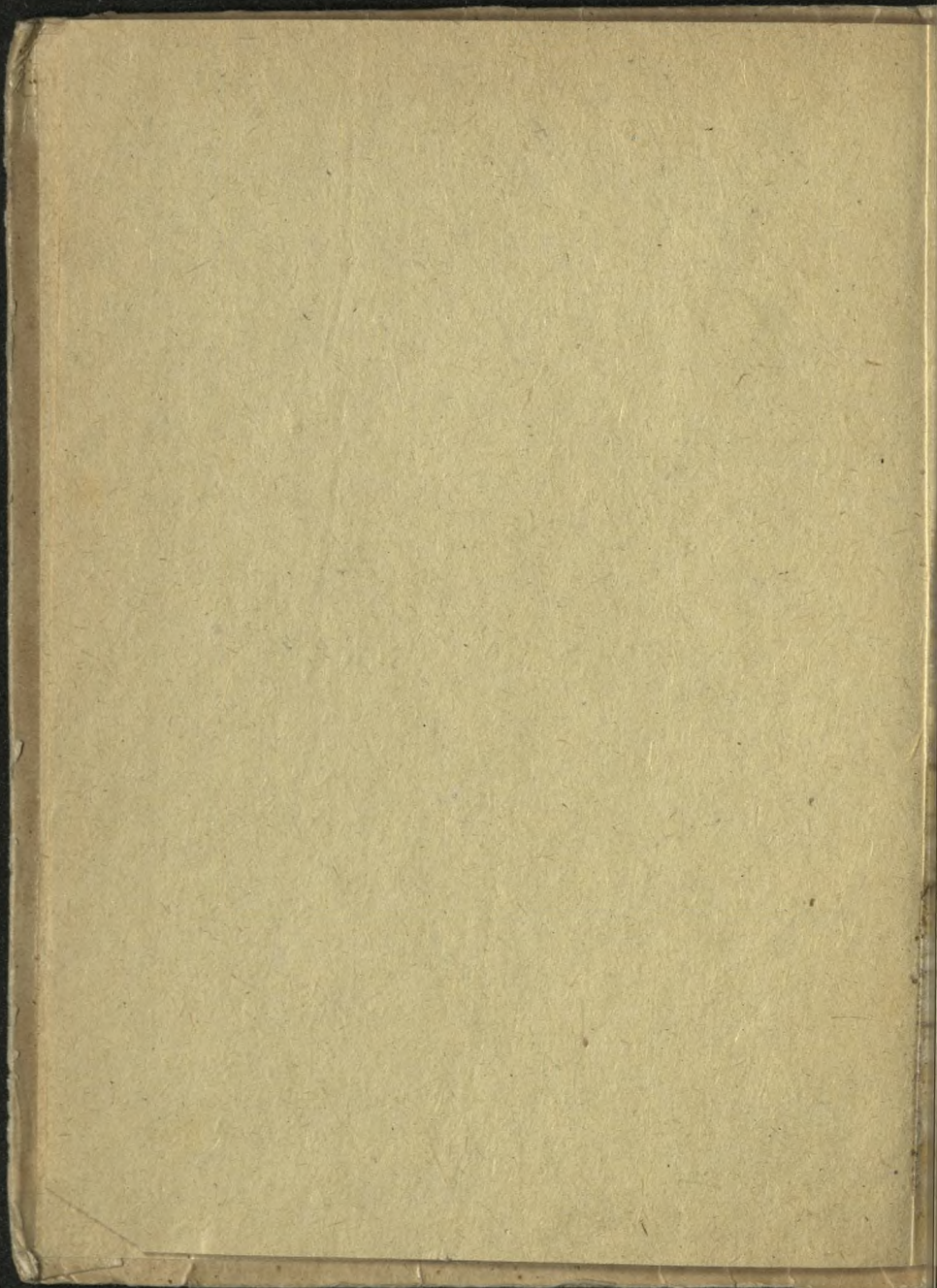
АРАДЖЭНЬНЕ

ЧАЛАВЕКА

5 A-46

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY
100 ST. GEORGE STREET
TORONTO, ONTARIO

1936

ДРЗ

с. 10

1509

РАСПОСЛТ. № 1862.
ЗАКАЗ № 1809.
ДРУГ, Ім'я СТАЛІНА

a

Ба 45721

АЧБ

АНДРЭЙ
АЛЕКСАНДРОВІЧ

НАРАДЖЭНЬНЕ
ЧАЛАВЕКА

Ба 45721

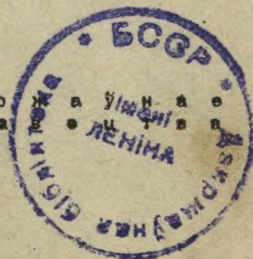
Бел. адд. 1944 г.

ВЕРШАВАНЫ
РОМАН

1 9 3 1
Беларускае

Дзяр
Выда

AMERICAN PRODIGY

AMERICAN

AMERICAN

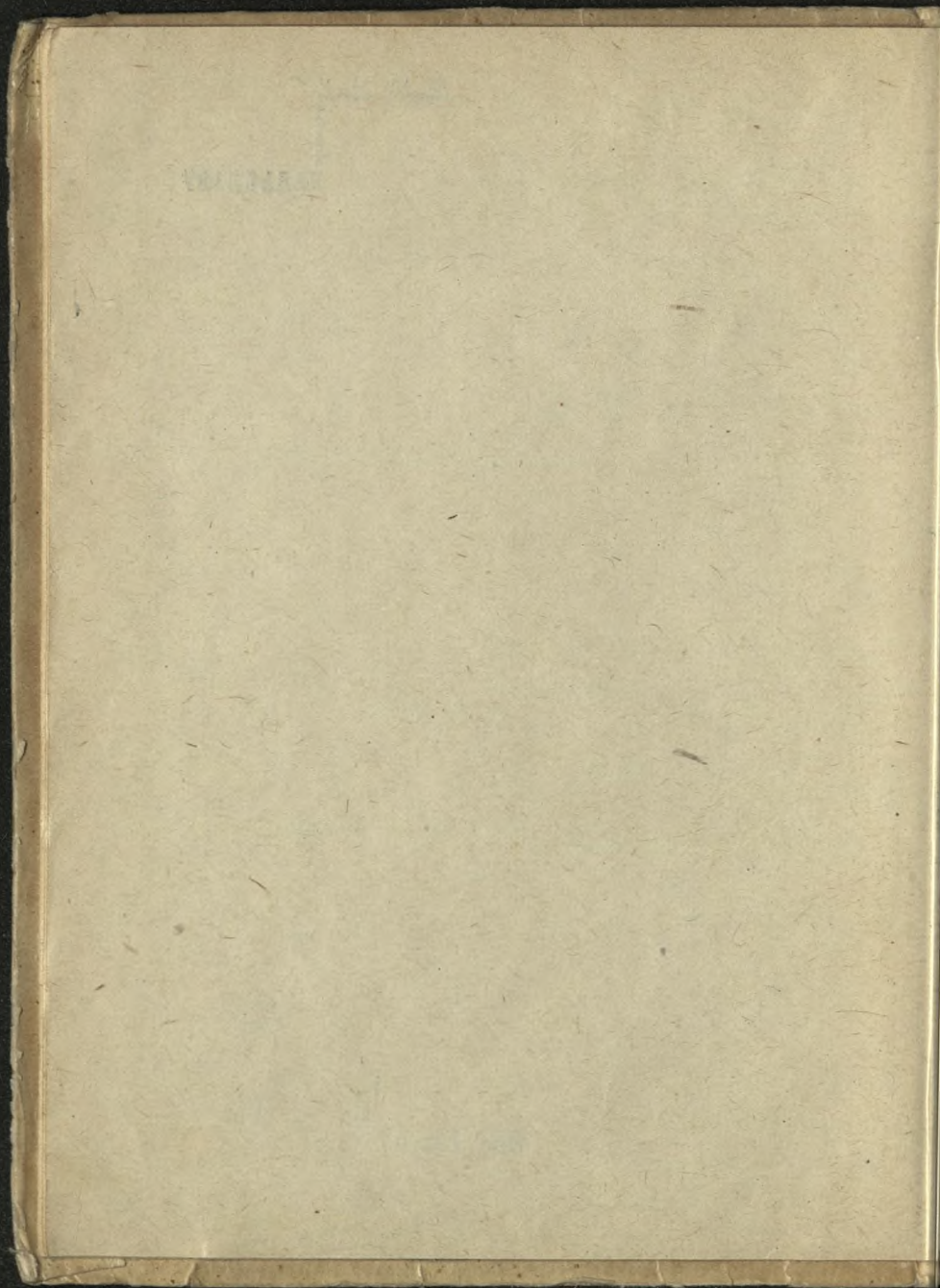
AMERICAN

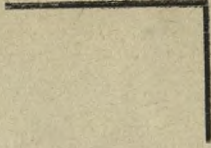
25. 0 4. 2009

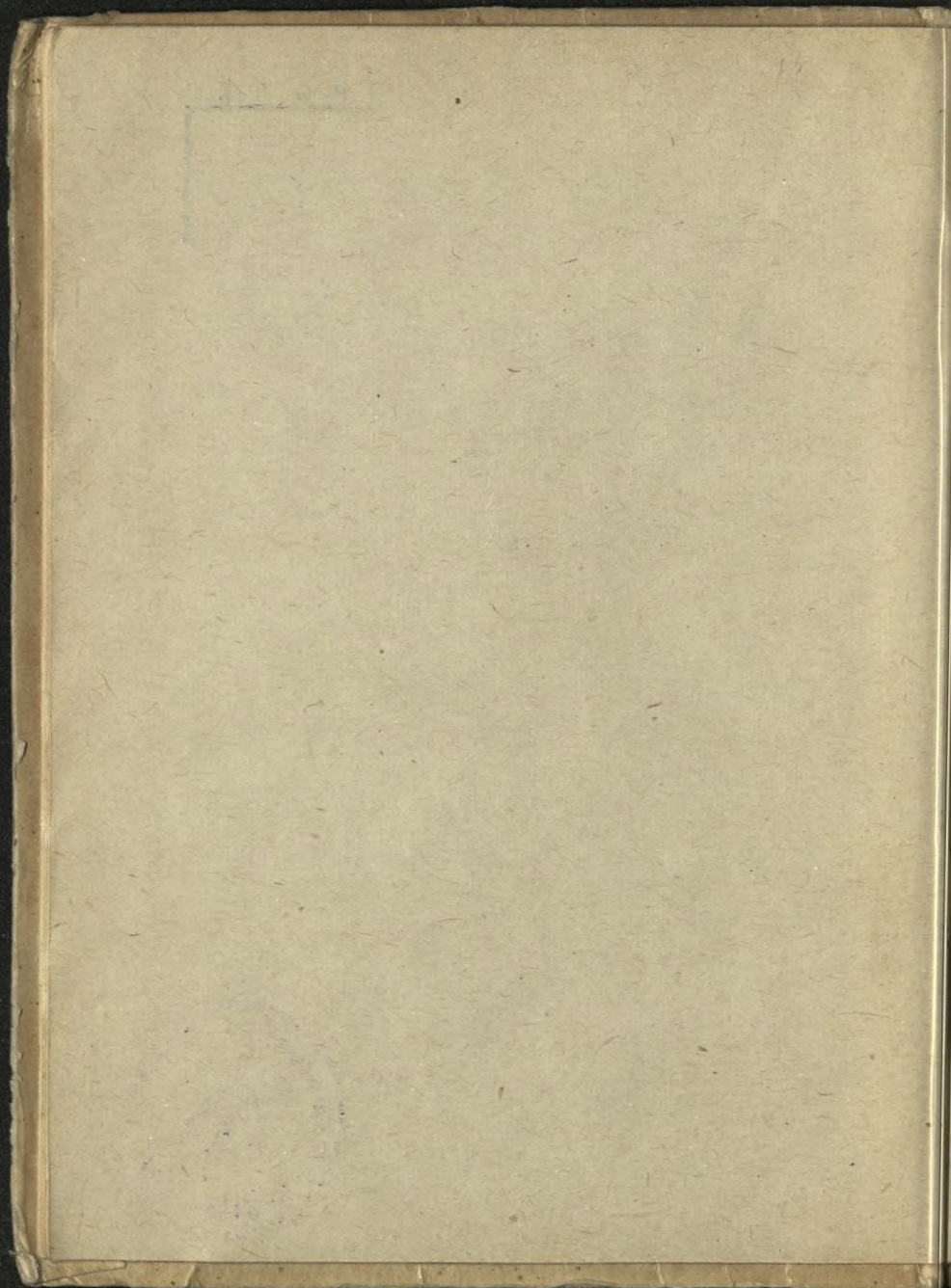
С Ы Н У

РАДАСЛАВУ

ПРОЛЁГ

I

Жыцьцё змяняецца, змяняюцца ідэі.

Расьце сасна, а поруч тлее корч.

Радзіўся чалавек,—звычайная падзея:

Пануе дзень, калі змаглася ноч.

Радзіўся чалавек. Расьце-цвіце ў пяшчотах,

І для яго жыцьця—жыцьцё другіх гарыць.

На ногі стане ён, сваім уласным потам—

Жыцьцю наступнаму гартуе права жыць.

Радзіўся чалавек. Імя яму—Марыля. ✓

Нішто выдатнае ня збылася наўкол.

І, як заўсёды, куры па двары блудзілі,

Падрывалі сьвіньні стлеўшы частакол.

Задуменны бацька курыць самакрутку;

Галава павісла ў гомане клапот.

Стомленая маці.. Радасьць тут, ці смутак?

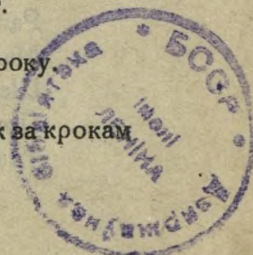
Чалавек радзіўся. Ё хаце лішні рот.

А дзень мінуў, сканаў у кратах змроку.

Сузор'ем ноч іскрыцца над зямлёй.

Жыцьцё змяняецца, стварае—крок за крокам

Вялікі скарб гісторыі людзкоў.

Над верхавіньнем лесу—захад, як гравюра.
 Пэ́йзаж туняе́цца ў прадо́ньні тумано́ў.
 Расьце-гадуе́цца Марылька белакурай,
 Гуляе фарбамі заранкавая кроў.

II

Трава, нібы веер... Залоціцца золак,
 Прасторы узора́мі вышыў.
 Ліпнёвая ра́ніца... З песьня́й вясе́лай
 Дзяўчаты па ягады выйшлі.
 Праменьні жартліва расу асушылі,
 Ў вазёрах зырчаць-ружавеюць.
 За жменяю жменю зьбірае Марыля
 Чарніцы... Трава, нібы веер.

Жыцьцё маладое... Зазыўныя вочы,
 Як пушча, іх погляд глыбокі.
 Пяшчоты народзяць у сэрцы дзявочым
 Каханьня шчасьлівага ўсплёскі.
 Як быццам кругі, калі ў возеры камень
 Праб'е павуціньне шкляное,
 Так думка за думкай плыве ланцужкамі,
 Як хвалі... Жыцьцё маладое.

Расу асушылі. Шапочуцца глуха...
 Марылька ў лятунках-завях.
 Шапочуцца сосны, так любя іх слухаць.
 Прыседа...
 Трава, нібы веер.

Заморыцца дзень, загараюцца зоры.
 Пачула, што стала другою.
 Хлапца пакахала (яго зваць Рыгорам). ✓
 Пачатак...
 Жыцьцё маладое.

III

Што хата—то шылда красуе,
 Што шылда—то цэхавы ўзор.
 Майстэрня. Ё майстэрні працуе
 Чэляднікам сьлесар Рыгор.

Забруджаны рукі іржою,
 Ад пылу чарнеецца твар.
 А здасьць, хоць і бруднай рукою,
 Заказчыку чысты тавар.

Часамі ён вольнай хвілінай
 Любіў, разабраўшы стар'ё,
 З раскладзеных частак машыны
 Штось новае скласьці, сваё.

Змайструе. Руплівай паходкай
 З мястэчка праз поле, праз гаць,
 Ёдзе праз сваю вынаходку
 Дзяўчынцы сваёй расказаць.

Удумлівы. Вочы, як іскры.
 Прыветнасьць румянцам гарыць.
 Такіх-бы (як болей) нам выкрыць
 Для славы пад зорамі жыць!

На беразе... шчасьце дзялілі.
 Над возерам—зор карагод.
 Рыгор з сьветлазорай Марыляй
 Гушкаліся ў хвалях пяшчот.

IV

А людзі блізкія дзівіліся-пыталі:
 — Калі ўжо сыйдзецца Марылька з маладым?
 — Та-а-кі хлапец!—бабулі выхвалялі..
 — Дзяўчынка яг-гадка!—выхвалявалі дзяды.

Няхай зара мядзянаю рабінай
 На небасхіле выйдзе з берагоў—
 Рыгор з Марыляю ў сутонных павуцінах;
 Пачуцьці іх ламаюць краты змоў.

— Э паўгода, любая, старанна папрацую,
 Капейку лішнюю націсну, зараблю.
 Тады прыду, вазьму каго люблю я.
 А любіш ты?

— „Вось глянь, як ня люблю“—

І вусны злучаны... Адно зайздросьціць месяц,
 Ад злосьці рынуўся тарчма ў лясны гушчар.
 Пабеглі дні, за імі тыдзень, месяц..
 За хмарай хмара, так навалы хмар.

Жыцьцё зьмяняецца, зьмяняюцца ідэі.
 Расьце сасна, а поруч тлее корч.
 Радзіўся чалавек. Гаспадаром ідзе ён.
 Пану дзень, калі змаглася ноч.

ЧАСТКА

1

АНТОН

I

Сілай разьбюшанай цемень лягла
 На гарадок пакалечаны.
 Зьвісла навалай, лягла, як скала,
 Расправа злачынцаў адвечных.
 Вецер узняўся. Усхліпвае дым
 Тривогай, як лезвія, войстрай.
 Тлеюць руіны... Галосяць сьляды—
 Кривавыя плямы забойства.

Сьцелюцца валам атручаны чад
 Злодзеяў, першае сотні.
 Рвуць-разьдзяваюць жанок і дзяўчат,
 Рвуць у глухіх падваротнях.
 І хмелем песьні
 Несьлі весьці
 Ў даль,
 Наўзлом—
 Свабода
 І
 Пагром.
 ... Бо ...
 „ Гром „

Гэй, хлопчыкі,
 Дуйце ворага,
 Рэволюцыя прышла—
 Люба-дорага!
 І раптам выбух:
 Бумм...
 Зьвіз...

Слуп тэлеграфны на краму зьвіс.

Гэй, птушанькі,
 Лёту дальняга,
 Рэволюцыя прышла
 Дасканальная!
 І чуецца блізка ўжо:
 Бах!.. Бах!
 Што набліжаецца—
 Радасьць, ці жах?

2

Тлеюць руіны...
 Як сэрца баліць!
 Гнуцца да долу калені.
 Плача Марылька... Імкненьні цьвілі,
 Юнацкая радасьць—імкненьні!

Вясёлыя думкі віліся даўно
 І нікнуць у сэрцы надломах.
 Яно ўжо заўсёды, чакаш адно,
 А выйдзе зусім па другому.

Думала так: перакруціцца час,
 Жыцьцё закрусе іначай.

Дый гэтая зорка,
Агонь гэты згас.
Тлеюць руіны.
Плача.

Галосіць над бацькавым целам яна,
Ад распачы сьлёзы застылі.
Тлеюць руіны.
Цемень.
Адна.
Бацькі ня стала...
... Забілі.

Як дзікай травой зямля парасла—
Бяда заўладала дзяўчынай.
Стромкая сіла імкненьняў расла—
Дачка беларускай краіны.

Месяц, як быццам на варце патруль,
Сеў ля вакна камяніцы.
На вуліцы зноў
Завываньне куль,
Блізкіца зноў навальніца.

Дымант і крык!
Дымант бяз слоў!
Кулі ў віхры вар'яцелі...
Як сьлёзы, лілася дзявочая кроў
Гарачай істужкай па целе.

Скроні закрылі вугальне вачэй,
Рукі халоднымі сталі,

Кривавыя кроплі
 З дзявочых грудзей
 На бацькавы грудзі сьцякалі.

3

І раптам па бруку
 Грукат,
 Як град.
 Гоніцца
 Коньніцы
 Дружны атрад.
 І незадоўга,
 Яшчэ да сьвятла,
 Чырвоная армія
 У горад прышла.

4

Рана-рана сонца ўстала,
 Глянула на горад,
 Дзе пранеслася навалай,
 Чорным віхрам гора.

На калені моўчкі сталі
 І праменьні-стрымы,
 Дзе бяду параскідалі
 Ветры бураломы.

Пачарнелі камяніцы—
 Дым зьлізаў іх фарбы.
 Спапяліла навальніца
 Сьцены нашых фабрык.

Сказ аб гэтым ліхалецьці
 Нашым пакаленьням—
 У курганах лютай сьмерці,
 Ў помніках-каменьнях.

Гвалтаваў, паліў і грабіў
 Кат-белагвардзеец:
 Вочы—яма, рукі—граблі,
 Твар—крывёю рдзе.

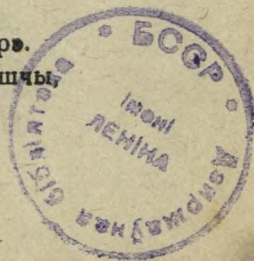
Сьмерць, руіны і праклёны
 Каменем на грудзях...
 Дзень прыходу войск чырвоных
 Сьветла ўспомняць людзі!

Рана-рана сонца ўстала,
 Глянула на горад,
 Дзе пранеслася навалай,
 Чорным віхрам гора.

Сонца, сонца, ты скажы нам,
 Ты скажы, скарыся,
 Дзе падзелася дзяўчына,—
 Зваць яе—Марыся?

5

Вецер промені палашча
 Ў хвалях росных, на зары.
 Белы дом стаіць на плошчы,
 Ў ім паходны лазарэт.

Колькі раненых на нарах,
Колькі змораных, слабых!
О, нязьлічаць санітары
Раны лютай барацьбы!

З нар адных—у сутарэньне,
(Будзь ім лёгкая зямля!)
Знойдуць іншыя збавеньне
На дубовых кастылях.

Ля вакна ў руках бясьсільля
(Нары № 23),
Быццам труп, ляжыць Марыля,
Сіні колер твар пакрыў.

Дыхаць цяжка, грудзі ўспухлі,
Точыць смага, цяга піць.
Толькі вочы не патухлі—
Зіхацяць жаданьнем жыць!

Заглядзеліся на неба
Дзе сузор'е тчэ вянок...
„Зоркі ясныя, што небудзь
Раскажэце, мне адной“...

Вусны лістам затрасьліся.
Заблішчэла скрозь сьлязой.
„Зноўку буду, як калісьці,
Буду дужай, маладой!
А мой мілы, дзе ён, дзе ён?
Падышоў-бы, даў руку“...

Зараніцы-веснавеі

• Маладую радасьць ткуць.

— Не! Няма! Няма нікога!
Разлучылі? Разам? Не!
Што? Скрываўленай дарогай
Здані йдуць забраць мяне?
Во, ўжо блізка...

Шаль на тварах...

Па маю ідуць душу.

Я іду... іду.

— Таварыш,

Супакойцеся, прашу.

Ня нэрвуйцеся, калі ласка...

— Дзе я?—

— Сьцісься, добрай стань.

Зараз зробім перавязку.—

Ўжо разьвеелася здань.

І ня болей, толькі тыдзень,

Адганеце сьцень журбы,—

Скінем бінт, а там надыйдзе

Час—здаровай, дужай быць!

Вось пакуль гарбаты кубак,

Пакашгуйце, вось сухар.

— Дзякуй шчырае за любасьць

Вам, таварыш санітар.—

— Адпачнеце. Добрай ночы...

Коўдру начай палажыў.

Погляд стомлены, дзявочы

Сваім смуткам варажыў.

А ў палаце нясупынна
 Стогны, енкi, цьмяны сьвет.
 Не вясёлы той будынак,
 Дзе бальніца, лазарэт.

6

Прабеглі дні на крыльях сакаліных
 І рассыпаліся зорамі ў начы.
 Марыля ўстала.
 Кволая дзяўчына;
 Дзе ёй гора горкае змагчы!
 Сьцюдзёны вецер вые дзкім воем,
 Слабое сэрца скручвае агонь.
 Слоў няма.
 Надломана здароўе.
 Куды ісьці?
 Куды і да каго?

А горад стаў інакшым, непадобным,
 У ім нязвычайны рух,
 І радасьць новых слоў.
 О, ты, Марылін, лёс!
 Чаму яна галоднай
 Ідзе сярод квітнеючых садоў?
 Ідзе самотная, ідзе глухім завулкам,—
 Можа блізка дзе знаёмыя живуць?
 Можа пашчасьлівіць
 Там—
 Знайсьці прытулак?
 Можа прымуць ласкава,
 Згінуць не дадуць?

І, як тыя птушкі, думанькі крыляцца:
 „Можа прымуць ласкава,
 Згінучь не дадуць.
 Я шукаю шчасьця,
 Шчасьце—гэта праца,
 Адшукаю працу—здужаю бяду!
 І знайду, Рыгорка, любы мой, адзіны,
 І цябе і долю—я знайду ў жыцьці...“

Хто пачуе шэлест дум дзяўчыны?
 Хто паможа шчасьце ёй знайсці?

Неўспадзеўкі здзіўлена Марыля задрыжэла
 Яе спыніў, нагнаўшы санітар.
 — Куды вы ідзеце?
 Шкада вас... будзьце смелай,
 Хадзем са мной, прымеце гэты дар.
 Знайшоў прытулак вам,
 Знайшоу вам у знаёмых.
 Пашто блукаць завулкамі
 Бяздомнай?

Схіліла галаву.
 Сьлёзы наплылі.
 Пайшлі.

7

Санітар Аўзор Дарубашвілі
 Жыве багата ў гэткі трудны час.
 Аб ім шапталіся, казалі, гаварылі...
 „Нешта ёсьць“—насілася ня раз.

І цяпер вісяць на вуснах чуткі,
 Быццам нейдзе нейкі заговор.
 Панавалі зграяй гутаркі-пагудкі,
 Шыта-крыта-хітра працу вёў Аўзор.

А яшчэ ніхто ня чуў ні разу,
 Што пад прозьвішчам чужым схаваўся ён,
 Што былы памешчык ён Каўказу,
 Профэсіянальны
 Шпіён.

Адны жывуць з пайка і гэткіх многа,
 Сядзяць бяз хлеба—і ні адзін дзянёк.
 А ў Дарубашвілі—хлеб, што дня бэфстроган—
 І для апэтыту—„дубнячок“.

Ён даляры з ласкаю прыветнай
 Атрымоўвае за „пару цёпрых слоў“.
 А словы простыя—(коратка й канкрэтна)
 Колькі ў нас адзетых, колькі без штаноў,—

Дзе ў акрузе войска размясьцілі,
 Як узброены Чырвоны гарнізон.
 Весткі гэтыя збіраў Дарубашвілі—
 Профэсіянальны
 Шпіён.

8

Жыла ня ў роскашы,
 З маленства гэтак звыкла,
 Штодня за працай час праводзіць свой,

І на дванаццаць вушак
 Лапці з лыка
 Насіла ўвязвала
 І ўвосень і зімой...

А тут жыцьцё... „з губэрскім громофонам“,

І весела, галоўнае і сытна...

— „Эх, д'ябла, яблычка,

Як вырвацца з палону?

К чужому берагу

Жыцьцё мае прыбіта...“

О, яе шануюць, даглядаюць, сочаць,
 Каб расла, як вішанька ў поўны цьвет.

„Ты бяры, Марылька,

Ты бяры. што хочаш,

Што такая сумная?

Што-о? Сакрэт?

У бядзе ліхой яна,

Ў руках Дарубашвілі,

І, па ўмовах, змушана

Жонкай стаць яго.

Дый ня будзе, не!

Яшчэ ня згас у жылах

Крыві юнацкае заранкавы агонь.

Навокал руіны,

Прогладзь пануе.

За кавалак хлеба глумныя чаргі,

Іх яна ня ведае,

А толькі сэрцам чуе,

Не Аўзор ёй пара—
 Ой, другі, другі...
 За вакном Марылька томіцца ў палоне.
 І зазьвялі скроні,
 Як расой трава...
 — Эх, жыцьцё праклятае!
 І на падаконьнік
 Дзявочай
 Павісла галава.

9

Красавіковы вечар.
 З правага боку ўзышоў маладзёк.
 Подыхам ветлівым вецер павяеў,
 Гушкаўся на дроце,
 Як белка гульліва,
 Ё зарасьлях рослых дрэў.
 Аўзор і Марылька ў прагулку за горад
 Завулкамі моўчкі ішлі.
 ... Яшчэ вярста—яны завярнулі
 На могільнік брацкі, заросшы.
 ... Марыля заплакала, сьлёзы здушылі:
 Тут бацька пахованы, брацкі курган;
 Тут бацька Марылі, тут дзеці Масквы,
 Варшавы, і Менску, і Кіева.

Аўзор зьняў шынэль. Сядзяць у дваіх.
 Вочы ад плачу набраклі:
 Па бацьку ручыліся сьлёзы яе,
 Па жыцьцю па свайму сіратліваму.

Яе судзяшаў, супакойваў Аўзор,
 Абняў, прытуліў, усьміхнуўся.
 Поле наўкола, ў высі маладзкі,
 Агнямі віднеецца горад.
 Абняў, усьміхнуўся, нясьмела сказаў:
 — Чаго-ж ты, згаджайся са мною.
 Будзем шчасьлівымі, будзем удвох,
 Згаджайся любоў мая ясная...
 Марыля ўздыхнула... Зноў вецер падуў
 Прахладаю змрочнай расы.
 — Слухайце доўгую казку жыцьця,
 Слухайце і аразумейце.
 Добра я помню, было як цяпер,
 Зьбіралася вёска на жніва.
 Колькі той радасьці зьняць ураджай,
 Хоць зямлі—на гадзіну работы!

А выла вайна. Наступалі немцы.
 І раптам уночы, о, жудасьць!
 Рвуцца гранаты! У вёсцы крык.
 У агні саламяныя стрэхі!
 Лямант! Трывога!
 Выбух за выбухам...
 Скача агонь па сядзібах.
 Так хочацца жыць, а блізіцца сьмерць.
 — Уцякаць!—панеслася вёскай.

Доўга блукалі... Ні хлеба, ні працы.
 Голад, як цень, неразлучан.
 Бежанцы! Бежанцы! з торбай жабрачай
 Колькі ня стала іх, згінула..

Жыцьцё маёй маці ў дарозе забраў
 Вошазубы бязжаласны тыфус.
 Бацькі ня стала. Цяпер я адна,
 Адна, што гарох пры дарозе...
 Жыву толькі ўцехай, надзеяй аднэй,
 Што стрэну Рыгора ўлюбёнага.
 Яму прысягала... Ён мне прысягаў,
 Калі забіралі ў салдаты.
 Чула нядаўна, ён служыць цяпер
 Лётчыкам недзе ў чырвоных...

— Марылька, цябе-ж я люблю як ніхто!
 Мы будзем шчасьлівы, згаджайся!

— Люблю я Рыгора!

Ён верны мне.

Чакаць яго буду да сьмерці...

Агнём засьвяціліся вочы яе

Ў забыцьці на грудзёх Аўзора.

А што яму? Не каханьня кліч

Ён чуў з свайго хітрага сэрца.

І сьціснуў яе, загарэўся, рваў,

Як зьвер той разгневаны, страшны.

Їмкнуўся дзяўчынай сілком заўладаць,

Ён рваў яе кофту, шукаў яе твар,

Гатоў, задушыць, няпрытомны.

Дый сілу сабраўшы, рванулася з рук,—

Як выбухам крык астатні.

10

— Быць мне жонкаю Аўзора?

Ой, ніколі, не!

Як прыгожа зьзяюць зоры,
 Сьцелюць шлях вясне...
 Згіну я адна-адненька
 Харчам груганам.
 Альбо палкае імкненьне
 Любаму аддам.

11

— Хто мае жаданні здолеў
 Зьнішчыць, загасіць?
 Ня было таго ніколі
 І таму ня быць!
 А калі дукатам звонкім
 Скарб мой падміргне—
 Будзе мне пакорнай жонкай,
 Будзе жонкай мне!

12

Рабочая пара. Праца—поўны ход.
 А гарадзкая шляхта
 Ё кельлю кляштара
 Зьбіраецца на сход.

Як знак на збор,
 Заенчыў звон.
 Прышоў Аўзор,
 За ім і ксяндз.
 А за ксяндзом,
 На ўмоўны звон,
 Грунём—
 Шпіён...

Б'е званар,
 Галосіць звон.
 Бяжыць гандляр
 Іларыон.
 За ім яшчэ,
 З усіх старон,
 Што крок шпарчэй,
 Шпіён...

Апушчаны шторы.

Змрок.

Вочы Аўзора—

Электраток.

Дух сталі.

Сядзяць у рад.

Аўзор Дарубашвілі

Чытае даклад:

— Паны! Зьбірайма болей сіл!
 Настаў рашучай схваткі момант!
 Нам загад—
 Разьбіць чырвоны тыл.
 Бальшавіцкі тыл

Быць павінен зломан!

Набліжаецца панове, першамай,
 Яны рыхтуюць дэманстрацыю, бясспрэчна.
 А мы ўзарвем завод тарчма,
 Раскінем прэч
 Цаглянаю карцеччу!
 Да насельніцтва лісткі надрукаваць.
 Ня даць народу, строіцца ў колёны.
 Ўзарваць масты.

Павінна і царква

Скарыць народ сваім сьвятым законам.

І так—саветам сьмерцы!

Зьбірайма болей сілі!

(Завадаўласьнік:

— У гэтым наша змова.

Ксёндз дадаў:

— Атруцім тыл...)

— Хто просіць слова?

— Я! Дазвольце?

Слова ўзяў гандляр.

Аспільым голасам, нібы пасья хваробы:

— Заўчора, ўвечары, мясцовы камісар

Зрабіў з чакістамі ў мяне нахальны вобыск.

І вось бяда! Ці-ж лёгка расказаць?

Пазабіралі золата, даляры.—

— О, вакханалія!

— Дзе-ж сілы, каб стрываць?—

Аўзор сьцішаў:

— Зьністожым камісара!

О, браты! Вялікі наш згавор

Мы мусім выканаць!

— За нас усе сьвятых!

— У суботу ўвечар збор.

— З намі бог! За Расію!

— З намі бог! Ажыцьцяўляйце мету!

Аддзячыць нам

Зьняволены народ.

Выведвайце, што робіцца ў саветах.

Зачыняем сход.

Аўзор і

Джон Кейтан

(На выгляд суровы,

Тутэйшы настаўнік ангельскае мовы).

Выйшлі абодва... На вуліцы цёмна.

Сеутуліўся Джон, акуляры працёр.

— Містэр, часамі, здаецца, жыцьцём нас
Абгоніць сучаснасьць? Чаму так, Аўзор?

Багаты я сілаю волі і сродкаў,

Адно вось надоечы ў сэрцы, на дне,

Пачуў, што ўстаяць перад валам паводкі,

Не зразумела, няўсілах мне.

Заўсёды я быў, так сказаць, к анархістам,

Цяпер выканаўца і нават слабы...

— Ня трэба, мой дружа, хадзіць пэсымістам

Калі набліжаецца час барацьбы.

Упэўненасьць—гэта найлепшы прыцэль.

А смутак—нікчэмна-дакучлівы госьць.

Але, можа кроплі халодныя, браце,

Кроплі праўдзівасьці маюцца, ёсьць...

— Ну вось вам, шаноўны (размахвае стэкам)

Трэба нам пошту даставіць—бяда:

Ня маем надзейнага мы чалавека;

І грошы ідуць і людзей ня відаць.

Таму і настрой неастоісты гэткі.
 А пошту нам трэба даставіць, ці не?
 Уздрогнулi бровы, затрэсьліся векі,
 Аўзор схамянуўшыся:

— Ёсьць у мяне

Дзяўчына. Яна завязе гэту пошту.
 Бліскучая думка: ніхто—як яна!
 Будзем спакойны, таму й танным коштам
 Командыроўка абыйдзеца нам.

Кейтан пачухаў сваю экспаньёлку,
 Спытаў ведаверліва, шэптам сухім:
 — Знаёмая вам? Мо' яна комсамолка?
 (Жанчын ня люблю я. Ня веру я ім.)

Аўзор загарэўся раптоўнай ідэяй...
 To be or not to be! ¹⁾ Як гаварыў Гамлет.

Зайшоў Джон у школу (у школе жыве ён)
 І вынес Аўзору ружовы пакет.

14.

У садку, сярод зарасьляў дрэў,
 Сьвітаньне прадвесьні шматкрылай.
 Аўзор і Марыля... Ветра павеў
 Будзіць пачуцьці і сілы.

— Як хораша тут! Хто жывы, малады,
 Ё таго сэрца, як птушка, ў палётаж,

¹⁾ Быць ці ня быць.

²⁾ Нараджэньно чалавека.

Марыся, — бягуць за гадамі гады,
Маладосьць засьцілаеш маркотай.

Згаджайся! Пашто прымушаеш прасіць?
Інакшай, шчасьлівай ты станеш...

— Пакіньце мяне.

Я ня дам загасіць

Агні маёй веры каханьню!

— Наіўная вера. Рыгор не для нас.

Паслухай мяне і згадзіся.

Паедзем, як сокалы, жыць на Каўказ,

Там сонца...

Там горы...

Марыся!

Ад працы, ад гулу ўцячэм мы далёка.

Сябрамі нам будуць і зоры і сокал.

Аул сабе знойдзем у скалах маўклівых,

Нам весела будзе, мы будзем шчасьлівы.

Час зварухнуцца,

Жыцьцё маладое!

Досьць схіляцца цнатлівай журбе!

Трэба, каб новыя думкі, настроі

Табой заўладалі, прышлі да цябе.

Мяне не чурайся... Глянь шчыра мне ў вочы

Тугу непатрэбную кінь, адгані.

Табе, надаронай красою дзявочай,

Адно толькі ў радасьць зьвіваць свае дні.

— Чуйце, ня думаю вас я чурацца,
Але... прашу, як быццам сястра,
Дайце, ў знак дружбы, мне добрую працу,
За працай і зоры іначай гараць.

— Знайду, бязумоўна.
Цяпер калі хочаш
Расьсеяцца крышку, пабачыць людзей,
Зьездзі ты ў горад, для ўцехі дзявочай,
Удружыш і мне і сабе весялей.

З сабою табе дам пакет невялічкі—
І ўсё даручэньне: прыедзеш, здасі.
Сама пагуляеш.
Адкінь гэты звычай
Стаяць,
Наснагляць,
Угаварваць,
Прасіць.

Яна адмаўлялася, ўсё ёй ня міла,
Дый думка раптоўна запаланіла:
— Пры чым тут пакет? Я выеду ў горад,
Магчыма пра любага ўчую Рыгора.

І думка здалася такою прынаднай,
Пачуць пра Рыгора—якраз цяпер снадна.

І згоду дала.
І Аўзор навучаў,
Як завезьці пакет, каб ніхто і ня знаў...

15

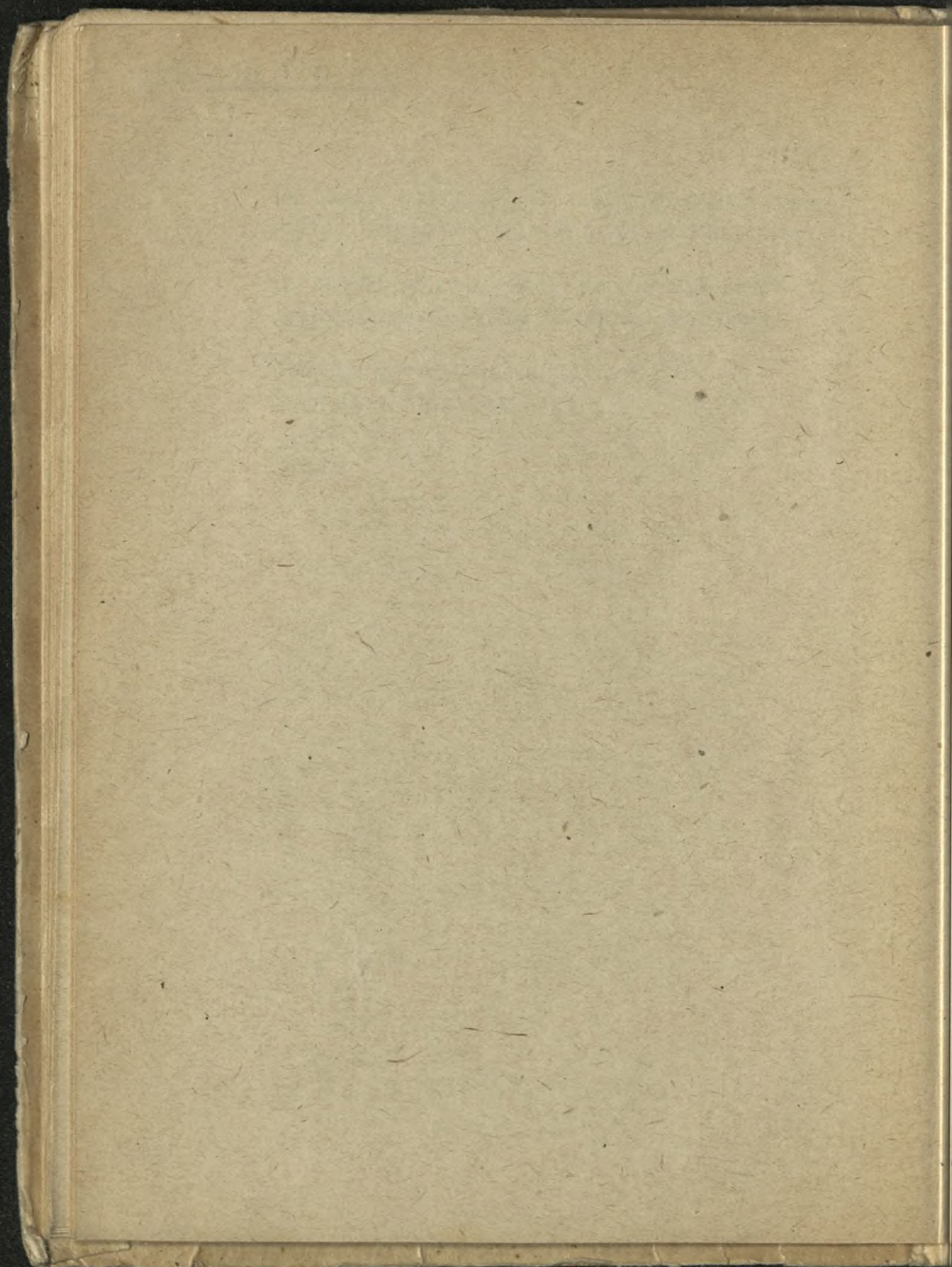
О, колькі радасьці! О, шчасьце, цераз горы,
Аўзор Марыльку шле ў вялікашумны горад.

О, колькі радасьці! Марыля ўбачыць сьвет.
Аўзор праз дзеўчыну сакрэтны шле пакет.

Бяжыць цягнік. Калоціцца вагон.
Марылька і ня ведае,
Што і яна
Шпіён.

ЧАСТКА

2

1

Ці чысты, як вока, апусьціцца вечар,
 Ці дождж закрываў павуцінаю брызг,—
 Таварыш у фрэнчы (шырокія плечы...)
 Хадзіў за Марылькай, вачмі яе грыз.

Марыля прайсьціся адна ці з Аўзорам
 Выйдзе за горад, ці ў парк, дзе народ,
 Усьлед, ну, як быццам таемным дазорам
 Таварыш у фрэнчы з паходкай, як шрот.

На вуліцы з голаду вецер заенчыць,
 Выйдзе Марыля па шпроты ў ларок.
 Сьледам за ёю таварыш у фрэнчы
 Заходзе ў ларок, выпівае сітро.

Ці сэрца агнём, ці прахладаю вочы
 Яго да Марылі цягнулі што-дня?

.....
 Таварыш у фрэнчы настойліва сочыць
 Адзін раз—з агнём, другі—без агня.

2

Поруч з Марылькай
 ... Грукат кол...

Таварыш у фрэнчы.

... Душна ў вагонё...

Вецер прыльне на дзявочы прыпол
І голаву ветліва клоніць.

У Марылі пад кофтай.

... Народу шмат...

Сакрэтны пакет.

... Цяплушка...

Пад гукі гармоніка, ўсеўшыся ў рад,
Пяюць пасажыры частушкі.

Поруч з Марылькай.

... Сьцэлецца змрок...

— Таварыш у фрэнчы.

... Ахутвае змора...

— Далёка нам ехаць у горад яшчэ?

— Раніцай заўтра, сора.

— Таварыш, скажэце.

... Пранёсься сьвісток...

— Мо чулі дзе?

... Жмурацца вочы...

— Мо чулі часамі Рыгора Клумок?

— А хто ён?...—Ён лётчык.

— Не, ня чуваў.

... У вагоне храп...

Разгаварыліся.

... Сьвечкі гасілі...

— Весткі аб ім можа выдаць штаб,

Дзе і ў якой эскадрыльлі.

Ночка імкеньняў.

... Марудны цягнік...

Ружовы пакет.

... Сэрца ня енчыць..

Штаб. Пакет. Рыгор бальшавік.

Поруч таварыш у фрэнчы.

3

І нэрвы аслаблі, і змораны мускул.

Любіў ён гаранку, цяпер беларуску

Кідаў ён гаранку, кідаў ён краіну,

Прывесла гаранка кінжал на ўспамінак

І помніць, як ціха, дарыўшы шаптала:

Кінжал абароніць і ўспомніць пра скалы.

О, так! Успаміны ніхто не заслоніць!

Адно, ці ў змаганьні кінжал абароніць?...

Чупрыну ўскудлачыўшы, у марах крылатых,

Піша ён ліст на радзіму, да брата:

— Мой родны брат, мой брат, Заліс,

Выбач ты мне за гэты ліст.

Ты апалітык быў. А можа стаў другім,

Адчуўшы арабочаны ражым?

А я аддаў сябе

Заўзятай барацьбе

За справу сьмерці

Ўзбунтаванай чэрні.

Я ўпэўнены—жыцьцё
Назад гісторыю паверне.
І праясьніцца неба,
І сонца гляне зноў
На сьвет,
Без бальшавікоў
Ганебных.

Мой родны брат, мой брат, Заліс,
Выбач ты мне за гэты ліст.
Такі настрой. Кіпіць запал,
Як і калісьці сярод скал.
Зьдзіўлю цябе: я стаў кахаць.
Яна дзівосная.
Ня мог сябе ўтрымаць.
І я цяпер,— як той юнак...
Сапраўды—так,—
Як той юнак.
Увязаць барацьбу
З каханьнем зорнакрылым,
Проблема—як раса,
Сівая вечнасьць!
Выбач ты мне. Я чую сам,
Як б'ецца ў жылах
Супярэчнасьць...
А хочацца ў каханьні стаць другім,
Бо гэты гоман, гул абрыдзелі зусім.
Пакіну ўсё!

(Ты здзівіўся?)

Выбач...

Па шчырасьці: змарыла барацьба,

Зьдзейсьню плян астатні раз
і з ёй прыеду на Каўказ.
Вітай усіх. Пішы.

Твой брат Кашыя

Post scriptum

Ня зблытай адрас і фаміліі,
Я тут—
Аўзор Дарубашвілі.

4

Вось і станцыя. Ледзь золак румыны
Над горадам сонным прыветліва глянуў.
Бязьлюдна... Часамі праедзе падвода.
А на вокзале жыцьцё поўным ходам.
Кожны сьпяшаецца, кожнаму некалі —
Адны выяжджаюць,

Другія прыехалі.

Ў натоўпе людзкім, з невялічкім вузлом,
З пакетам пад кофтай і думкай-агнём
Марыля прыехала стомлена ў горад
Знайсьці-адшукаць дарагога Рыгора,
Аўзору падзяку паслаць пісулькай
За хлеб і за соль і за цёплы прытулак.

Рана яшчэ. Сьпіць гоман людзкі.
На крамах, на складах ржавеюць замкі.
Сонейка глянула скоса в-за страхаў,
З праменьямі шэпчацца:— „Нехта прыехаў“...
І раптам праменьні ёй глянулі ў твар,
Хапілі, цалуюць. вядуць на бульвар.

Ўсадзілі і ліпнуць, як мухі на мёд,
Ну што-ж, і праменьні шукаюць пшчот!

Марыля ўсьміхнулася, лёгка ўдыхнула,
Пад дэскаат праменьняў спакойна заснула.
Над ёй распусьціўся ўскудлачаны клён,
З праменьнямі разам
Зьвіў казачны сон:

На ўзвышшы гары векавечнай
Стаіць мураваны палац.
З падзямельля яго кожным вечарам
Вырываецца стогн і плач.

Драпежны жыве ваявода,
Згінае народ да зямлі.
За гонар яго, за свабоду,
Вазёры крылі правілі.

Ссылалі ў Сібір. Прападалі
Беларускай зямлі мужыкі.
Їх сьлед на прадвесні змывалі
Вірлівя хвалі ракі.

За гэтай ракой, за крывавай,
Лясы акрыляюць купцоў.
Ня так што,—ўчыняюць справу,
шляхі афарбоўвае кроў...

Здаволены быў ваявода,
І сойм павятовы зьлічаў,
На колькі—за косьці народу
Їх скарб узбагачаны стаў.

Змагаўся за права па свойму
 Майстра Бутрым залатар.
 За бедных стаяў перад соймам,—
 За бедных—упарты змагар.

Любіўся з сялянкай Агатай,
 Народ іх каханьню спрыяў.
 І што-ж? Не захоча багаты,
 І сіла твая—не твая.

Сказаў ваявода аднойчы
 Агату прывесці ў палац.
 Жадаў асалоды дзявочай,
 Жадаў маладосцю палаць.

Успыхнуў Бутрым, як дазнаўся:
 — О, крыўды такой не сьцяраплю!
 Агата сьлязьмі разьлілася,
 Сьлязьмі арасіла зямлю.

Загад быў:—Бутрыма стрыножыць,
 Загнаць у падземны падвал.
 Агата на перыстым ложы
 Аддасць свой дзявочы запал.

Слугі зьвязалі Бутрыма,
 Агатавых сьлёз ня стрымаць.
 Вязуць іх... А вецер нястрымны...
 Сьвету з-за хмар ня відаць.

Бура найшла. Навальніца.
 Вецер. Маланка. Гром.

Слугі, схіліўшыся ніцам,
Застыглі ў віхры курганом.

Стаяць на кургане дэзве сосны:
То з любай Агатай Бутрым.
Горда стаяць перад сонцам,
Авітыя лёсам адным.

Сасонкі Марылі здаліся,
Што стройна вартуюць прастор,
Адна—дык яна—Марыся,
Другая—ўлюбёны Рыгор.

Плылі успаміны каханьня
З сонечнай радасьцю ў шыр,
На крыльях гарачых сьвітання
Рваліся з кратаў душы.

Сонца шматструньнем праз вецьце
Налётамі выбіла шлях.
І раптам—вецер, вецер...
Колецца глеба...
Страх...

Вочы прасьцёрла,
Зірнула на сьвет.
(Пад кофтай ружовы пацее пакет)
Трэба зьбірацца.
З чаго вось пачаць?
Аднесьці пакет,
Ці Рыгора шукаць?

Таварыш у фрэнчы бульварам праходзе.
 (Сядзеў недалёка...) Марылька, як злодзей
 Падходзіць, пытае:— Дзе гэты штаб?
 Адрас згубіла. Даўно я пайшла-б...

У сэрцы Марыльчыным б'юць малаткі..
 Наўкола віхурыцца гул гарадзікі.
 На кожным рагу,
 У пякарні,
 Ларкі
 Гараджане
 Бягуць
 За харчамі
 Ў чаргу.
 Другія рыхтуюцца,
 Хаты ўбіраюць:
 Заўтра—

На вуліцу!
 — Першае Мая!

5

Патруль прапусьціў... Калідор, як тунэль.
 Па бакох толькі дзьверы й таблічкі.
 То радасьць Марылі ўзьняла карусэль,
 То страх атуляе аблічча.

Пакой невялічкі. Ля сьцен сталы.
 Ля лэзунгаў—Энгельс і Ленін.
 Ў вакне шарахцяць драцяныя вузлы,
 Ў вузлах мітусяцца праменьні.

Чырвонаармейца прасіла Марыля.,.
 (Дзявочая рыска—заплакалі вочы)
 —Зваць Рыгорам, Клумок па фаміліі,
 Чула, што ён самалётчык.

Словы дрыжэлі. Ё ў вачох цямнее.
 Перапытаўся чырвонаармеец.
 Глянуў дасьціпна
 На постаць дзяўчыны
 І стэрыотыпна:
 — „Сядайце, хвіліну“.
 Адрас Рыгора чырвонаармеец
 Шукае, і лісьці паперы шасьцяць.
 Дзявочае сэрца ў трывозе слабее—
 Рашаецца права жыцьця.

6

— „Берагла-захоўвала
 Ё цярплівасьці цяжкой,
 Яму, Рыгору любаму,
 Дзявочы гонар свой.

А што калі няма яго,
 Няведама дзе ён?
 Як страшна сыяць жыцьцё сваё
 Рукамі лютых дзён.

Аўзор? Ой, не, ніколі!..
 Але пакет аддам.
 Ён шмат зрабіў мне добрага,
 Калі зула бяда“...

І думкі неспакойныя
 Зьмяняюцца, плывуць,
 Нахмурыліся бровы,
 Схіліла галаву.

7

— Знайшоў... Калі ласка, трымайце.
 (Адрас далі ёй...)—Знайшла!
 Як добра! Паеду... Вітайце!
 Знайшла я пілота-арла!

Вось яна зор-зараніца...
 Як добра! Мы будзем у двух!
 І постаць Рыгора мігціцца
 Ё яе сьветлазорых вачох.

Таварыша ў фрэнчы агніста
 Гатова абняць, цалаваць.
 І ў радасьці зьзяе, як ліст той,
 У сонечны дзень хараства...

8

Успомніла, рванулася
 Шукаць той дом, той двор,
 Адаць пакет і крыкнуць:
 — Бывай здароў, Аўзор...

.....

— Дзе яна?... Шко-ода...
 — Дя брамы,

Паклічце... Вярнулі.

Яна

Чуе:

„Збыліся пра тэлеграму,
Клумок сёння ў горадзе, ў нас.
Рабочых з днём Першага Мая,
Вялікі ўрачысты парад,
Магутнасьцю сіл прывітае
Авіацыйны атрад.
Прышла тэлеграма з атраду,
Чытайце чацьверты радок
У сьпісе каманднага складу—
Па беламу чорным—
Кл-лу-мок.“

Упіўся ў сваё самакрутку,
Схіліў галаву над сталом,
І даў ёй гасьцінна і хутка
Пропуск на аэрадром.

9

Сьпяшаецца Марылька,
Сьпяшаецца грунём,
Хутчэй, хутчэй прыбегчы
На той аэрадром,

Дзе стрэніцца-спаткаецца
З Рыгорам дарагім,
Дзе шчодрымі пяшчотамі
Раскажа аб усім.

Таварыш (той, што ў фрэнчы)
 За ёй пакорна ўсьлед.
 Яна бяжыць-сьпяшаецца,
 Пад кофтаю пакет.

10

Рашучы дзень. Ажыцьцяўленьне пляна.
 На сук тугі настрой Аўзора зьвіс.

Гуляюць нэрвы. Губы пакусаны.
 Але ў крыві бруіўся скрытны рыск.
 — Прайграю—што-ж, згнію у цёмным лесе.
 Перамагу—(Чакай!) Зноў мне мая зямля.
 Ё страх тугі адвагаю закрэсьліў,—
 Вера ў сілу звонкага рубля.

Шпіёны-найміты (як чэрві грудзі смокчуць)
 З падходцам, разумеецца, пачнуць
 Лісічым шопатам брахаць на лад рабочы;
 На рэволюцыю агіду плётак льюць.

Сям'я бяз вырадкаў, за звычай, ня бывае;
 Знайшліся, што за долерам пайшлі.
 Ё, сёньня, на пярэдні Першамая,
 Як брудна здрадзілі! Эх, таньня рублі!

Аўзор здаволены, што тут няма Марылі.
 (Купіў ёй залаты, з нарэзам бранзалет)
 Джон Кейтан прыляцеў.
 (Апушчаныя крыльлі...)
 — Ці можна быць спакойным за пакет?

Ў выпадку што. Крый божа. Каб ня ўблытаць
Толькі Foreign office! *) О, Handsoff!.. **)

— Шаноўны мой, усе канцы зарыты,
Далонь скрываюць той, хто схопіць за лязо.
Дзе ваша ўпэўненасць? Яна вас абароніць
У самы цяжкі час, калі дадзім мы кліч
І выступім!

— О, так, вы правы. Time is money! ***)
Я ня збіраюся гасіць узняты зьніч.

— Паверце мне, што скарбам капітала
Мы можам сьвет купіць!

— Дзівосны вы, Аўзор.

— Нязрушны мы, як і нязрушны скалы,
Якім гульнёй здаецца шторм...

Разьбіўка сіл прайшла ў іх перад бурай:
Каму завод, каму ўзарваць масты.
Аўзор (знерваваны) чытае корэктур—
Контррэволюцыйныя лісты.

11

За горадам аэродром.
На аэродроме строй самалётаў.
Марыля прышла, разглядае кругом,—
Пілоты праходзяць, ня відна яго,
Любага сэрцу пілота.

*) Краўніцтва замежных спраў.

**) Рукі прэч.

***) Час—гэта грошы.

Яго ня відаць. Мо' спытацца аб ім?
 Самой-жа схаватца ў кустох там,
 Зьнянацку спужаць (бы ў гушчары лясным),
 Стуліцца яму на жыцьцё, на зусім,
 Стуліцца на грудзі пілота.

Найшло детвары, адганяюць за плот,
 А хто іх разгоніць за плотам?
 Як і ў Марылькі, жаданьне прышло,
 Дый толькі ў дзяцей аглядзець самалёт,
 Марылі—сустрэцца з пілотам.

На аэродроме,—як шоўк, трава.
 За аэродромам—балота...
 — Ці праўда? Няўжо?.. І ў трывозе разваг
 Ubачыла... Ён! Баіцца пазваць
 Любага сэрцу пілота...

12

... За гарой курганнаю
 Вырасла каліна.
 Любага-каханага
 Ўбачыла дзяўчына...

Высокі і стройны.
 Стройны і горды.
 Упэўнена-цвёрда ступае нага.
 Красуе на куртцы
 Чырвоны ордэн,
 З правага боку—
 Наган.

... Ля каліны сьцэлецца
 Сонцам пуцявіна.
 Клікнуць не асьмеліцца
 Любага дзяўчына...

— Зусім стаў інакшым!
 Нашто разлучылі?—
 Пазнаць нават цяжка, зьмяніўся зусім...
 І страх за каханьне прачнуўся ў Марылі
 — Змаўчаць? Абысьці?...
 ... Павінна быць з ім!
 — Рыгор!.. Ры-гор-ка!
 (Абодва застыглі...)
 — Ці праўда?..
 — Адкуль?
 Гэта ты?
 — Марыля!

Адзін да другога падбеглі
 І слоў
 Ня стала, няма...
 А пеніцца кроў.
 Успыхнулі вочы,
 Так міла і проста
 Абняў лётчык
 Дзявочую
 Постаць.
 І быць не магло,
 Не магло быць іначай:
 Злучыў пацалунак
 Гарачы,
 Гарачы...

13

Сонца залівала
 Рабочыя кварталы.
 Лёзунгі, плякаты
 З сьцягамі на хатах.
 Народ
 Бяжыць, сьпяшаецца,
 Ў турботах завіхаецца.
 Слупамі пыл віхурыцца.
 Рыхтуецца і вуліца.
 Ў сьвяточны выгляд сора
 Ўбярэцца гулкі горад,
 Сустрэне змрок маёвы
 Электрай каляровай...

Доўга хадзілі...
 Приемна было.
 Шчасьце ў вачох расьцьвітала.
 — Усё расказала,
 І ўсё прайшло,
 І лёгка на сэрцы стала.

Здаецца цяпер, што балючы такі
 Той час, пякельнай разлукі,
 Яго ня было... І чакалі бацькі...
 (Не дасказала—ўнука!)

Скромна заплюшчыўшы вочы свае,
 (Зноў жа—дзявочая рыска)
 У лёскаце мар перад ёй паўстае
 І ён і яна і калыска...

— Рыгорка, мой любы, і ты раскажы,
Раскажы пра сябе што-небудзь...

У Рыгора ў вачох мітульга імжыць:

— Сказаць? А можа ня трэба?

— „Сябе зьберагла,
Зьберагла для цябе“, —
Магла, як і іншыя сотні,
За хлеб і за цукар, а то й за рубель
Глуміцца ў руках падваротні.

Сьціснула сэрца трывогай такой,
Быў навальнічны вечар...
І думкі ў Рыгора ўзнялі неспакой
Гэтай раптоўнай сустрэчай.

Ні слова Рыгор не сказаў пра жыцьцё,
Сьціснула горла адразу.
Страшных малюнкаў палотны прасьцёр,
Пра жудасьць вайны ён расказваў.

Адна старана: адважны герой
За ўладу працоўных у краі.
І болей ні слова...
Ў вачох неспакой...
А дзе-ж старана другая?

Доўга хадзілі... У горадзе гоман,
Сьвяточны настрой, узнятасьць.

— Дзе ты спынілася?

— Дзе? Вядома,

Поруч з табой мая хата...

— Трэба мне скокнуць на аэрадром...
 Зайдзі ты ў гасьцініцу „Францыя“,
 А я забягу за табой вечарком
 І пойдзем
 На дэманстрацыю.
 — Добра, ідзі... І хвілінаю зноў
 Колькі прабегла ілюзіі.
 І погляд вачэй іх
 Злучыўся ў адно,
 Ў адзін моцна-звязаны вузел...

Марыля рашыла (тут блізка якраз)
 Занесьці пакет, развязацца...

— Затым назусім,
 На жыцьцё, на ўвесь час
 З любым Рыгорам застацца...

Дастала пакет.
 Вясёлай глядзіць,
 Як дробна алоўкам напісана:

*Садовая вуліца, дваццаць адзін,
 Марку Пятровічу Рысіну.*

14

Дваццаць адзін.
 Невялікі будынак.
 Перад будынкам—аўто-машына.
 Падбегла.
 Стукнула.
 Скрыпнула дзверы.

Ў пакоях, як пер'я,

Рознай паперы.

Паадчыняны

Шуфляды,

Столікі,

Людзі ўзброены.

Што тут такое?

Простая рэч:

Вобыск—і толькі—

Ў белагвардзейскіх пакоях...

— Хто вы?—

Спытаўся чэкіст незнаёмы.

— Тут—

Дваццаць першы нумар дома?

Ці можа памылка?

Ў мяне пасылка...

Ружовы пакет

Узяла рука

Прадстаўніка

ЧК.

Пакет абарваў

І толькі глянуў,

Сказаў:

— Вы арыштаваны!

— Як, гэта арышт?

Тут, пэўна, няўлонка?

Што вы, таварыш?

— Маўчаць, шпіёнка!

Марыля заплакала, рукі ламае,
 Прасіцца, ў распачы кленчыць.
 Чакісты паперу ў портфэлі складаюць.
 Зайшоў і таварыш у фрэнчы—

І праз хвіліну
 Ўсадзілі ў машыну
 Усіх адразу
 І разам—
 Марылю.
 Час невялікі
 Прышлося чакаць:
 — Шофэр—

За старно!

Шпіёны—

Ў ЧК!

15

Вільгаць і змрочнасьць. У сэрцы шквал,—
 Марыля ў ЧК ў сутарэньні.
 За вокнамі весела, там карнавал—
 Снапы каляровых праменьняў.

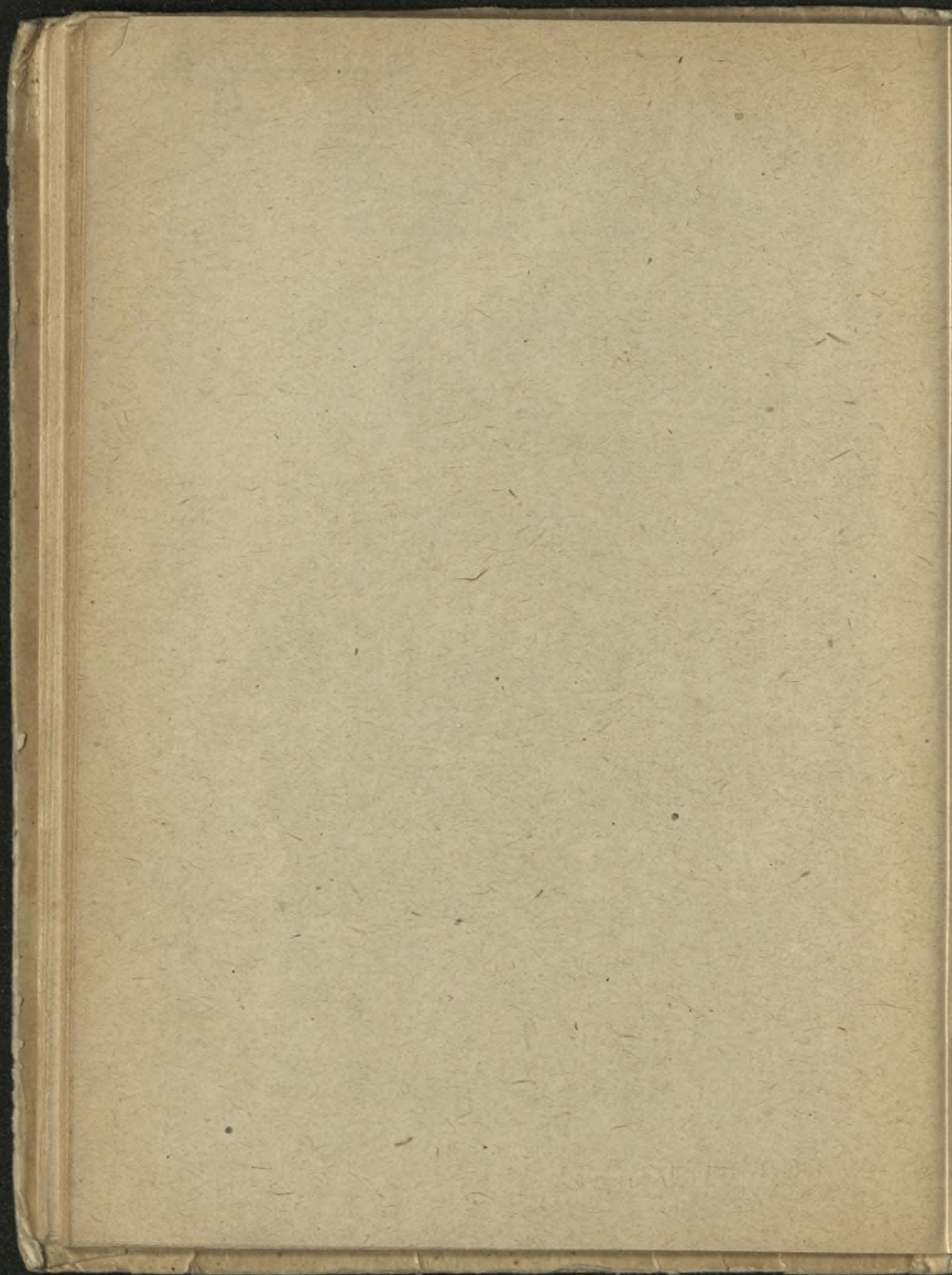
Марыля бяз сіл... А каго пазаве?
 Хто вызваліць? Хто? Чарадою—
 Думкі, як цёрні:— „Ну, што-ж чалавек?
 Лёс яго—стаць зямлёю“...

Знаёмства заводзіць прайдоха адна—
 Шпіёнка, шыпіць з абурэньнем:
 — Сказал і Толстой вядь когды то нам—
 „Жизнь—это сон, смерть—пробуждение“,

Над горадам прозалаць вольных зор.
Марылю туга спавівала.
У гасьцініцу бег, сьпяшаўся Рыгор.
На вуліцы—гул карнавала.

ЧАСТКА

3

Была вайна... Ацѣнім яе
 Цаною криві чалавека
 Была вайна і—зноў паўстае
 Страшнейшай вайны небясьпека.

Г э й,
 Зьзяй
 Б о й-
 Зьніч!
 С е й,
 Край,
 С в о й
 К л і ч!
 Д а й
 З н а к!
 Х а й
 М к н е—
 В а й-
 Н а—
 В а й-
 Н е!

І ў прыбоях навальнічых
 Сьмерць вайне прынёс Кастрычнік!

Была вайна. Хай больш яе ня стане.
 Вайна была, і на яе скрываўленых руінах
 Радзіла рэвалюцыю паўстаньне,
 А рэвалюцыя—і нашую краіну.

Праз голад, нязьлічоны лік ахвяраў,
 Што нам прыносіла агнём вайна-пагібель,
 Здабылі волю мы здраваным абшарам.
 На заваёваным

Краіна

Перагібе!

Наш выбух, росквіт наш у радасьць ахварбован,
 Як здань, сусьветам бродзіць ленінская слава.
 Расьці, мой край! Сваім ты беларускім словам
 Вітай жыцьцё! Мячом здабыта права.

Хай сёньня стомлены.. Наступны дзень ірдзее,
 Як золак, вабіць нас вясёлкавым настроем.
 Краіна, чуеш гул?

Завей

Нас заве ён:

— Нага ў нагу!

— На бой адкажам боем!

Нязнаны росквіт, роег магутны наш,
 Зьністожыць-затрымаць імкнуўся шпіёнаж.
 Але зьністожылі, як трэба і чакаць,
 Ня нас яны,
 А іх ЧК.

4

Праз фортку ў пакой, як-бы праз рукаў.
Пралазіў аветраны вечар.

Праз і ў пакой, дзе заданьне ЧК
Выконваў настойліва сьледчы.
Вечар клубіўся, як дым папярос,
Над зьмятай чупрынай шпіёна...

Сьледчы праводзіў чарговы дапрос
Настаўніка Кэйтана Джона:

— Вашай рукою напісаны ліст?
— Як вам сказаць, дыктавалі...
— З чыёй дапамогаю, дзе і калі
Гэтыя весткі зьбіралі?

Тут інфармацыя трох галін:
Прамысловасьць,

Насельніцтва,

Войска.

Сабраць матар'ял не маглі вы адзін,
Якім ня былі-бы вы стойкім.
Хто вам пра войска даваў дыяграмы?
— ?

— Ганецкі? Прыпомнілі?

— Та-ак...

— Мо' і Пятроўскі? а?

— Таксама...

— А яшчэ?

— Жмырак.

— Вы пасылалі з лістом у пакеце

На доляры банкаўскі чэк?

— Але ж у мяне, бачце, жонка і дзеці,
 Зьмілуйцеся, я-ж чалавак...
 ... І востры страх, мітульгі вастрэй,
 Забінтоўвае распачы раны.
 Шчацініцца шчотка чарнявых брывей,
 Сьсінелыя вусны скусаны...
 Вядуць у падвал...
 — Няўжо? Няўжо?
 Згнію тут? На нарах сканаю?
 А дзеці?... Як страшна...
 І Кэйтан Джон.
 Сьлязьмі прашаптаў:
 — Расстраляюць...

5

А з краю
 Вуліцы
 Шугае
 Гул узьняты.
 Газэтчыкі заўзята:
 — Экстраны выпуск! Навіна!
 Антанта!
 Ультыматум!
 Вайна!..

.....
 — Таварышы!
 Зноў небаьспека...
 ... Была вайна,
 Ацэнім яе
 Цаною крыві чалавека...

6

Горад.
Пры горадзе—прыгарад.
Вуліца і
З канца—
Будынак, як быццам прыгарад,
Кватэра шаўца.
Дзьверы, як сіта, расчыніш—
У цэнтры, як пень, варштат.
Над ім, як дрот, павучыньне
Паралізуе хрыста.
Двухпавярховы ложак.
Чатыры душы сям'і.
Дратваю стол стрыножан,
Ледзь стаіць.
Крэслаў няма—скрыня,
А ў скрыні—бежанскі скарб.

На рынку з паўдня гаспадыня,
З ёй і гаспадар.

Клопатаў нізваньня
Ня знае іх дачка,
Жыве на утрыманьні
Стралковага палка.

... „Толькі каб ахвота,
Каша і капуста—
Хоць на нарах, што-там!
Хоць пад плотам, глупства!

Туз бубновы?—Сьмела
Разані—

Па банку...
Э-эх... Шарабан мой,
Амэрыкан'ыка“...

Брат яе—на славу!
Паважаюць як:
— Выйдзе ў людзі Павал,
Ходзіць на рабфак.
Малады, заўзяты...
Выйдзе ў людзі, бравы..

Ў хаце... (эт' і хата)!
Задуменны Павал—
Бровы ў гору,
Востры зрок.
Дзяўчына поруч.
Змрок...

7

І праз хвіліну:
Важная справа...
Наблытана...
Як тут быць?
— Дапамажы мне, Павал!
— Ты—дачка барацьбы!
Буры цябе нарадзілі
Ў схватках сваіх агнявых.
Помні, будзь сьмелай, Марыля,
Не апушчай галавы.

І целама, і думкай змарнела,
 Важыла йсьці на бульвар,
 Але хто, трэба быць ашалелым,
 На гэткі паквапіцца твар?

— Эладзім, — устрымліваў Павал, —
 Выйдзе ня гэтак, дык так.
 Дай вось напішам заяву
 З просьбай прыняць на рабфак.
 Толькі ня трэба больш мокнуць,
 Сьлёз непатрэбна цяпер...
 Змоўклі.
 Кот з падаконьніка скокнуў
 На ложак (другі паверх)

Марыля пад сэрцам хавала
 Пярсьцёнкі распаленых слоў.
 Пра крыўду нядаўнай навалы,
 Пра крыўду й сьляпую любоў.

Рыгор! Нібы вецер маёвы,
 Жартуючы, ветла абвіў
 Стан дзявочы
 Шасьценьнем шаўковым
 Радасьці, мараў і дзіў.
 І зьнік, як бяда спавівала,
 Як толькі пазнала падвал.

Рыгор!

Ім жыла...

Адшукала...

Ня стала...

А ў сэрцы шквал
 Гатоў сваёй буйнаю сілай
 Дзявочыя грудзі ўзарваць.
 Зямля хай застогне магілай,
 Пі расой хай заплача трава...

рышла гаспадыня:—Дзе ён?
 Бацька ня быў?..
 — П'е.

Да часу жанчына сівец,
 Праклінаючы дні свае.
 Ведаць ёй толькі клопаты.
 З рынку прышла і зноў—
 Змушана стаць на работу
 Ля варстату і ля гаршкоў.

Гора матчына Паўла змарыла.
 Але як памагчы? Але чым?
 Выйшаў на двор.
 Марыля
 Выбегла ўслед за ім.
 А вечар цёплы
 Песень повен.

Ветры—вёслы,
 Хмаркі—човен.

Дзіўны вечар,
 Вечар жніўны.
 Прыселі на лаву
 Пад клёнавым вязам
 Марыля і Павал
 Разам.

Сядзелі.
 Маўчалі.
 Пяялі-шумелі,
 Як струны, бяз слоў,
 Вішнёвыя карусэлі
 Садоў.

8

— Вось так і кажу: прымай ці бывай.
 Ці нашым, ці вашым!
 Раз і адказ.

— Ты добры, прыветны і дзіўны бязмеры.
 „Прымай ці бывай“... Нецярплівы.
 Няўжо гэтак проста: адчыніш дзверы
 І кінешся ў горад гурчлівы
 Адразу за працу, да поту, аддана,
 Што сіл толькі ў жылах дзявочых,
 І гэтым залечыш балючыя раны
 У справе сялян і рабочых?
 Ты агітатар нядрэнны, ніколі,
 Аднак-жа і дзіўны бяз меры...

— Ты ведаеш добра, што я ў комсамоле,
 Таму, здэцца, можаш мне верыць.

— Я верую ў шчырасць тваіх пажаданьняў,
 Твая мне так дорага чуласць.
 Куды мне ісьці і якімі шляхамі,
 Каб думкі згубіць аб мінулым?

І ў сэрцы абуджаны корчыцца крык,
Вылазіць з грудзей, як з-за хмар маладзік...

— ... І сёння і ўчора, і гэтак штодзённа,
Уздымецца сонца і зойдзе.

Здавалася, так аднастайна, нязьменна
Жыцьцё на калдобінах бродзіць.

Здавалася так, і да сьлёз аднастайна,
Як быццам гадзіньніка стрэлка.

Ня ведала, колькі за дзень скарыстана
Энэргіі, сіл чалавека...

Дзень загарыцца, праходзе марудна.
Стамляюцца вочы і рукі.

А пройдзе—ня верыш, дагнаць яго трудна!
Шкадуючы скажаш:—як хутка!

— Сама ты марудзіш,
З такім вось настроем

Назад толькі рушыцца, праўда.

Назад, а ня ўперад. І будзеш слугою
Ня поступу,

А заняпаду.

— Адразу ня вырвеш з грудзей сухавельля,
Які-ж ты юнак яшчэ, Павал...

А ў небе так весела зоры гарэлі,
Надзіва гарэлі яскрава.

— Помніш, пакінулі родныя гоні,
Разам ад немца ўцякалі.

І сёння, здаецца, мяне нехта гоніць,
Як вецер староньнюю хвалю.

Радасьць на момант, як-бы бліскавіца,
На струнах праменных зайграе...

Ці знала, што ў вас тут

Змагу прытуліцца?

Што вас тут, як праўду, спаткаю?

Знаёмых нікога... А вецер гоніць

Бязьлітасна з гораду ў горад.

Помніш мястэчка?

— Як на далоні.

— Можа і помніш Рыгора?

— Якога?

— Клумок, местачковы сьлесар.

— Нешта ня помню, забыўся.

Зноў успаміны сарвалі завесу,

Ў цярновы вянок завіліся.

Марылі хацелася ўсю таямніцу

Вось тут расказаць, пачынала

І змоўкла:

— Ня трэба, бо можа адбіцца

На нашых паводзінах з Паўлам.

9

А сэрца ў палоне,

Ў абоймах тугі.

Балючыя сёньня

Ўспаміны-кругі.

Яны навучылі:

— І слову ня вер.

Інакшай Марыляй

Я стала цяпер.

Вось толькі турбуе
 Пытаньне адно,—
 Куды пакіруе.
 Жыцьця старно?

У сьвет—
 Дзьверы насыцеж!
 Дарогі-ж вядуць—
 Ці ў радасьць і шчасьце,
 Ці ў гора й бяду...

 Умей выбіраць: хвалім мы
 З веку ў век,
 Калі перад сонца хвалямі
 Стаў чалавек.

10

Выроўніваюцца дні.
 Грудзі лягчэй уздыхаюць.
 Сілай здабытых крыніц
 Здабытая слава крыляе.

І рушыцца час весялей
 З песьняю творчай работы.
 Цяпер і Марылі лягчэй,
 Працу знайшла ў пераплётнай.

Сшываючы аркушы кніг,
 Ёголкаю пальцы калола,
 Як толькі наступныя дні
 У думках засьвечыць, як золак.

— Папасьці хаця-б на рабфак,
 Той дзень я лічыла-бы сьвятам,
 Ды ўсё не забыцца ніяк;
 Мінулага моцныя краты.

Што-тыдзень наведвай ЧК,
 І ў сэрцы з трывогаю мутнай,
 Заявіш:—прышла. І рука
 Адзначыць у сьпісе прысутнасць.

Калі-ж гэта пропадам згіне,
 Ня будзе дакорам трудзіць
 У новым, інакшым жыцьці
 Падзеяў былых павуціньне?..

Такіх вось пытанняў ня мала
 Ўзьнімала Марыля ня раз.
 І часта шукала адказ
 У кнігах, што пераплятала.

11

Яны ў дваіх...
 Пакой,
 Як скрыня.
 Дым вісіць дугою.
 Тут гандлюе гаспадыня
 Чыстаю ханжою.
 А калі яшчэ прыкінеш
 Лішака на „пушку“,
 Маладая гаспадыня
 Дасьць і саматужкі...

Яны ў дваіх...

— Як я сумленны,

Пашукай, ня знойдзеш.

— А па твоему—я ўжо дрэнны,

Валацуга, злодзей?

Што, галоту абдзіраю?

П'ю не за свае я?

— Братка, Клемусь (налівае),

Мазаны алеем...

Рукі—спрыт і не фальшыва

Справяць тое-сёе.

— Эт, разводзіш...

— Будзем жывы!

— За тваё здароўе!

Клемусь—хлюст.

Пільнуй кішэні!

Вокам як прыкіне,

Сплюне раз, штурхне, адсьценіць—

І... бывай гадзіннік.

А другі...

Вось так жывецца

Ад ханжы, махоркі,

Абадраны, хоць шавец сам,

На нагах апоркі...

І ня раз чураўся Павал

Гэтакага бацькі.

Што-ж чурацца?

То расправа

Над жыцьцём жабрацкім.

Гаспадыня паглядае
 То ў вакно, то ў дзьверы—
 Страшна неяк, прадчувае
 Міліцыянэра.

— Братка, Клемусь, дык кажу я,
 Будзе лепей разам.
 Дай цябе я пацалую,
 Рыжая зараза.
 На сябе зірні, бяздомак,
 Загрызе дасада...
 Небагатая, то праўда,
 Э бежанцаў, вядома.
 — Будзе хата, будзе ў хаце,—
 Э добрай галавою,
 Дык падружыць і багацьце...
 — От і я пра тое:
 Будзе жонка—будзе лава.
 Што ад таго скарба?
 А што баба,—то, яй-права,
 Залатая баба.
 Возьмеш пару саматужкі,
 Агурка якога...
 Вып'ем! Дам табе падушку
 І кладзіся з богам.
 — Як-жа, згодзен, Клемусь, братка.
 — Едзем заўтра ў сваты!
 — О-то-добра...
 Не дзяўчына—
 Проста мёд пчаліны.

Ну, і ты хлапец руплівы,
 З спрытнай галавою.
 Дык-жа вып'ем...
 — Будзем жывы!
 — За тваё здароўе!

А ханжа атрутнай сілай
 Ўдрыг шаўца скруціла—
 І гатова,
 Больш ні слова,
 Здаўся канчаткова.
 — Сын твой,
 От-дзе ўжо зануда,
 Лезе ў камісары.
 Каб падмазацца,—
 Усюды
 Барахоліць, шарыць.
 У міліцыю данёс там,
 Што ігнат Залтушкін
 Што-ж такое? Дужа проста
 Гоніць саматужку.
 Так Залтушкіна і спляжыў
 Без такой прычыны.
 От-дзе зубы ўжо пагладжу
 Сукінаму сыну...
 Што, заснуў?
 А гаспадыня:
 — Клемусь, так пакінеш?
 Ці-ж ня сорам перад сватам?
 Завядзі да хаты!

А то зможа і „засыпаць“,
П'яны-ж на гарэзіць..

— Што ты скажаш? От задрыпа!
Ў камісары лезе!

12

Яшчэ і ня позна, а цёмна зусім.
Холадна. Вецер галосіць.
На небасхіле па ўсходах, як дым,
У сьвет выбіваецца восень...

У хаце нікога...
Марыля адна.
Дагарае астатняя газа.
— Няхай-бы прышоў...
Так хацела яна
Ў гэты вечар быць з Паўлам разам.

Яшчэ і ня позна, а цёмна... Ёмгла.
Пад сіплым ўсхліпым газьніцы,
Кнігу ў шуфлядзе Марыля знайшла,—
Любіла чытаць, захапіцца.

Заенчылі дэверы.
Павал прышоў.
Газьніца.

Змрок.

Марыля.

Адразу патухла сувор'е слоў,
Бы ветрамі іх астудзілі.

— Марыля?

— Паўлік?

— Чытаеш?

— Але!

Зноў маўклівасьць хвіліну.

Газьніца міргае, сніць на стале;

На сьценах цені стынуць.

— Марыля, ты ведаеш, бацька казаў,

Зьбіраюцца ў сваты прыехаць;

Відаць, валацугу табе падабраў?..

— І што-ж? (адказала для сьмеху).

Ці-ж мне не пара? О, які-ж ты дзівак.

— Разумная ты ўжо занадта,

А ўсё-ж не зашкодзіць пайсьці на рабфак

І голаў свой трохі залатаць...

— Ну-ну, ты ня злуйся.

А бацьку скажы,

Што і бяз помачы ўладзім...

Які ты гарачы.

Ня трэба тужыць.

Паўлавы бровы гладзіць.

— Марылька!..

Так моцна стуліў да грудзей.

— Як добра!..

— Вось так...—шаптала.

Адзін пацалунак, другі агнявей.

Узьнятая кроў штурмавала.

Распаліся косы...
 Садраў ён каўнер.
 А сэрца,
 Бы зложена з воску,
 Што далей, то болей
 Абодвых цяпер
 Захопліваў перысты лоскат.

— Ідуць!

... Пачакай!

Су-пакой-ся!..

Ча-кай..!

Ня трэба!..

Павал!..

Ня мож-на!

.....
 Прынесла старая амаль на руках
 Бацьку п'янога і, як мерцьвяка,
 Кінула пластам на ложак.

13

Жыцьцё ідзе праз петлі-перашкоды,
 Жыцьцё ідзе, зьвішчаючы закон
 І формы, створаныя спракон
 Вякоў прыродаў.

Жыцьцё ідзе нястрымана і проста.
 Жыцьцё ідзе, бы ў штормах навальніц.
 Як песьняй, перамогай славіць дні—
 Сталёвы наступ.

А на шляху—і сьмерць і нараджэньне.
 А на шляху—няўстойлівасьць і гарт.
 Як ліст пажоўклы, кволага змагар
 Адкіне на ўгнаеньне.

А на шляху і росквіт і змаганьне.
 А на шляху—ў змаганьні рост.
 Праз рубікон пракладываем мост
 Пад знакам панаванья.

А хто адстаў
 І сэрца рве ад жалю,
 (Раўчак з-пад каменя
 Праточыць шлях сабе!)
 Але імкнецца жыць, аддацца барацьбе—
 Ён хутка песьнямі палоніць будзе далі.

Адкіньце заломы,
 Развагі кругі...
 Ідзем бураломам
 За новым жыцьцём мы
 На новыя берагі!

Хныкаць, і штопаць, і латаць жыцьцё—
 Маруднае самазабойства.
 Ветрамі дзьмі, распаляй касьцёр
 Думак, імкненьняў, геройства!

Так і Марыля, што ночка даўгая,
 Прадёртыя штопала дні.
 З надзеяй і верай акрэпнуць—гадае
 Сваю маладосьць бараніць.

— Руку працягнуў мне сяброўскі, зычліва,
 Паставіў на шлях змагара.
 Была-б простытуткай, і гэта ня дзіва,
 Была-б, як твая сястра.
 А шкода дзяўчыны, дзяўчыну саслалі
 А мо' гэтак лепш будзе ёй?
 Мо' ў сэрцы змяніўшыся кроў, як хваля,
 Ў творчы зліецца прыбой?

Гарэлі-б няхай і пачуцьці і сіла
 Ў народжаных іскрах падзей.
 Жыцьцё па нязлічаных сьцежках-жылах
 Бязьлітасна сьлед свой кладзе.

— А ён дзе? Мо' блізка шугае на крылах
 Ў нябачана зорнай глыбі?
 Няўжо гэтак будзе? Дзе-ж дзеліся сілы
 Як думаеш, так і рабіць.
 Скончана ўсё. Спаткаліся. Разам.
 Жартуючы шчасьце кране...
 Чаму вось Рыгор пра вайну расказваў,
 Пра смеласьць сваю на вайне?
 Чаму неказаў—(мо' ён любіць другую?)
 Ці любіць мяне, як раней?
 Шукала, знайшла. А болей—знайду я?
 Ці варта шукаць далей?
 Навошта ўспаміны ўчыняюць расправу,
 Так востра шчымяць, як імгла.
 Зноў у вачох жыцьцёрадасны Павал.
 Ня сьпіцца...

А ноч прайшла.

14.

Рэжам, клеім і сшываем
 І пад прэсам выпрамяем.
 Так з старой падранай—мігам
 Зробім новенькую кнігу...

— Прападае ўся журботнасьць,
 І ня чую болі.
 Добра тут у пераплётнай,
 Добра, як ніколі.

Жарты, песьня, так працую.
 У гутарках, парою,
 Многа новага пачуеш
 Пра жыцьцё людзкае.

Заўтра будзе ў нас нарада
 Пра сваю вытворчасць...
 Як крыніца, б'ецца радасьць
 У вачох дзявочых.

Сёньня,—ўспомніла,—павінна
 У ЧК зайсьці я.

... Мне ня больш, як поўгадзіны,
 Справы ўсё былыя.

Поўгадзіны аж за-надта,
 Там цяпер, бяз слова—
 Толькі ўбачыць рэгістратар—
 І дамоў, гатова...

Каля клюбу, на вітрыне
 Навіна такая:
 Хто праходзе, вокам кіне,
 Стане, прачытае.

І яна з здзіўленьнем стала
 Развязаць загадку.
 Два разы перачытала
 Да канца спачатку:

ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ
 СЁНЬНЯ

ЛІТАРАТУРНАЕ ВЫСТУПЛЕНЬНЕ

БУДУЦЬ ЧЫТАЦЬ ПОЭМЫ
 НА РОЗНЫЯ ТЭМЫ

ПОЭТЫ

КУПАЛА, ЧАРОТ, ГАРТНЫ

УВАХОД БЯСПЛАТНЫ
 НЕ ПАЗЬНІЦЦА ПРОСІМ

ЗБОР У 7

ПАЧАТАК У 8

— Ой, пайду абавязкова,
 Быць я там павінна.
 Каб пачуць жывое слова
 Пра сваю краіну.

О, пайду, пайду...
 І шчасьцем
 Вочы засьвяцілі.

— Сьцежак многа,
Дзьверы насыдзж,
Выбірай, Марыля!..

Прышла ў ЧК і рэгістратар
Выпрастаўся ў плечах:
— Вас у № 25
Выклікае сьледчы.

Абарвалася... Схіліла
Думкі ліхалецьцю.
І журыць, ня кроў у жылах,
А халодны вецер...

...
— Выклікаў таварыш сьледчы.
— Пачакайце, ён заняты..
І зьнячэўкай бровы зьмяты,
Вочы быццам сьвечы—

І сьлязьмі гатовы таяць.
Сьлёзы-ж не памогуць?
— Што са мною? Я-ж ня тая.
А ў грудзёх трывога..

15

— Хай яны пропадам згінуць, ня дбай,
Мала чаго нагавораць.
Але сьцеражыся, бывае бяда
Зьнянацку акруціць аборай.
Дачка-ж у выгнаньні; загіне... і нас
Ня ўбачыць на вечныя векі.

— Даівак ты, матуля, то добра якраз,
Там зробяць яе чалавекам.
Здароваю стане, акрэпне,—ў руках
Профэсія пэўная будзе.
Дый з памяці выкарчаць выкляты шлях,
Новыя мыслі абудзяць.

— Гора з бядою вузламі зьвіліся,
Над намі, сыночак, навільлі.
Глядзі, сьцеражыся, паслухай, змаўчы,—
Хай сабе хоць і Залтушкін,
Спаткаешся з імі, як тыя сычы,
А ліха ўсяму—саматужка.

Матчына сэрца ўздыблены гнеў
Першае з болью адчула.
— Прашу, не кратай іх, хоць дзеля мяне,
Дажыць бы бяз гоману, гулу.
— Кінь, ня турбуйся, падумай сама—
Людзі бяз хлеба, як цені,
А сальнік Залтушкін—яму дарма,
Ня ветрамі шыты кішэні.
Глянеш на бацьку—ня вып'е і жыць
Ня можа, яму ня цікава.
— То праўда, сыноч, але точаць нажы,
З багатым ня выйграеш справы.
— Нічога, закон ёсьць. Савецкі ўрад
За гэткія справы бароніць!

Бацька вярнуўся. Прысеў за варстат,
Калоцяцца рукі і ськоні,

Спачатку маўчаў, зазіраючы ў столь ..

— Чытаеш?

— Залікі рыхтую.

— Рыхтуеш? Рыхтуй! Хто шкодзіць? Ніхто!

А ты чаго ўсюды блазнуеш?

Гоніць? Хай гоніць! Ня ўмеў бы, ня гнаў.

Табе што? Утрата? Патрава?

— Чаго прыстаеш, авадзень, сатана,

Стлеў-бы даўно, каб ня Павал!

Ці-ж Паўлу прыемна выслухваць грызньню?

За шапку і вышаў за дзьверы.

Пакорна схіліў верасьнёваму дню

Чало сваіх думак і веры.

Балюча, і крыўдна, і шкода бацькоў,

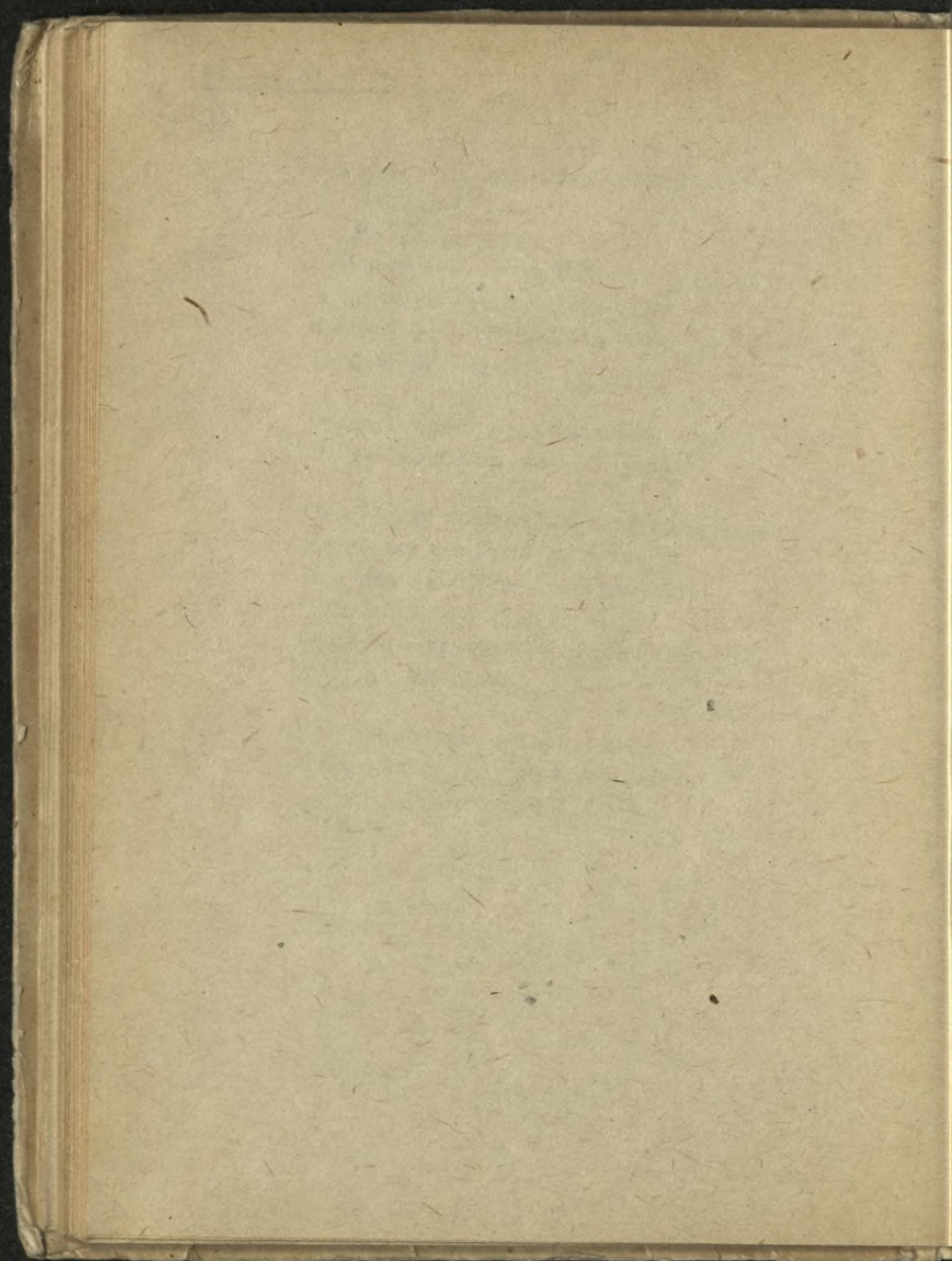
Жыцьця завірухі скруцілі.

Ў пераплётную ціха пайшоў—

Жаданьне спаткацца з Марыляй.

ЧАСТКА

4

1

Людзкая злосьць! (Няма ёй меж і форм)

Яна гатова варам помсты лютай

Разьбіць сьцяну грудзей і вырвацца ў прастор.

Злачыннай дзейнасьцю, суровасьцю нячутнай.

Людзкая злосьць! Як моцна карані

(Сівая спадчына!) віюць вянкi традыцый.

Рукамі слоў варожых закрані—

І злосьць прарве вузлы, як хмары бліскавіца.

Няўдача—будзіць крыўду,

Крыўда—будзіць злосьць,

А далей—помстай кроў штурмуе страшна...

У горле Клемуся засела помсты косць

І выкінуць яе гатоў крывавы кашаль.

— Ці крыўда тут, ці злосьць? Дарма,—

Даводзіў Клемуся часта пры сустрэчы

Сваім таварышам і слухала гурма...

— А гонар ёй, як сук, пара падсекчы.

Дый Павал, сукін сын, усюды нос уткне.

Каторы раз... Як камень на дарозе.

Ой, рук маіх, відаць, ён ня міне...

І кулакамі выказаў пагрозу.

А ўсё так проста:
 Клемусь атрымаў
 Замест Марылі толькі сьмех раскатам...
 І злы ён не адзін, уся яго гурма
 Ягонаў злосьцю лютаў працята.
 А тут, як масла, хціўна падлілі
 Ў агонь зласьлівасьці пагудкі,
 І хутка плёткамі расьлі:
 — Амністыя акцябрская хутка!
 — Залтушкіна на волю, ей-жа-ей!
 — Казалі, Англія міргнула толькі вокам,—
 Перапужаліся і турмы ад людзей
 Нашчэнт ачысьцяць...
 — Вылезе ім бокам!
 — Спужаліся, а як-жа...
 — Трэснулі па швам!
 — Нацешыліся...
 — Так яно часамі...
 — Гэй, гэі, братва,
 Праз дзень, або праз два,
 Залтушкін будзе з намі!
 — Дык радасьць гэтую
 Хадзем, шпана, зальём мы.
 Гурму адпетую
 Міргнуўшы клікнуў Клемусь.
 — Лафа цяпер!
 Гуляй,
 Мільтон ня страшны нам!
 Заляжам зноў
 У бровары пад кранам.

— Ты чуў?..

— Амністыя?..

Ї выла навіна

Забруджаная плёткамі мяшчанаў.

Їх гурма.

Пакой, як скрыня.

Дым вісіць дугою.

Тут гандлюе гаспадыня

Чыстаю ханжою.

Востра-едкім перагарам

Злосьць ламала ў сэрцы краты.

— Бачыў хто такую шмару?..

Скаргу Клемусь сплюнуў матам.

Ї ў атрутным гэты чадзе.

Злосьць, як пена, бушавала.

Што-ж, ад п'янага разладзьдзя

Вельмі блізка да скандала.

2

Ходзіць Павал бяспрывычна

Каля крам на тротуары.

Надакучліва скавычуць

Ветрам восенскія хмары.

Ходзіць Павал, думкі роем,

Зьніч вачэй тугой заліты.

— Дзе-ж Марыля? Што такое?

Ї жужжыць трывога скрыта.

жужжыць глухоюсілай,
Толькі думкі-лятуценні,
Нібы птушак плаўнакрылых,
Шчасьце сонечнае стрэне.

І настрой званчэйшы нават,
Як убачыш думкай сьмелай,
Што адлужыны, канавы
Захаваны ў коўдрах белых.

І ня чуць, як вецер плача,
І галосячы разносіць
Па краіне, ня іначай,
Пажаўцелым лістам восень.

Ходзіць Павал... Выглядае,
Мо' пакажацца Марыля.
На зямлю ўжо змрок ступае,
Хмары грудзі прыдавілі.

Ходзіць Паўла. Ў змроку шэрым
Аб сабе і наступным марыць.
Сэрца моўчкі шчасьцю верыць
Зьзяе ўсьмешкаю на твары.

— Дзе-ж Марыля? Што такое?
Ходзіць Павал задуменны...
А ў грудзёх гудзіць прыбоём
Кроў, бушуючаю пенай.

— Кажуць, вышла на гадзіну,
А ўжо й трэцяя мінае.

Што такое? Дзе прычына?
Толькі вецер завывае,

Тэлеграфным дротам плача,
Як за горадам прысады.
— Як-жа так? Няўжо іначай?
Так, бяспрэчна, толькі здрада.

Што-ж, няхай няўдзячна гэтак
За сваё дабро трываю.
Так і ўсё, відаць, кабеты
Сьлед гарэзны пакідаюць.

Першы раз, балюча нават,
Твар скаробіўшы ў маршчыны,
Распазнаць імкнуўся Павал
Псыхолёгію жанчыны.

І настрой чарней ад ночы.
Як змяняюцца настроі!
Але ўсё-ж яшчэ заскочыў
У пераплетную стралюю.

— Не, няма. Ня прыдзе сёння.
Бач, канчаем працу скоры...
Вечар ветраны палоніць
Цьмою восенскаю горад.

— Што-ж рабіць? Ёсьці дадому—
З бацькам едкая сустрэча.
І ў завулак, як бяздомак,
Завярнуў, сагнуўшы плечы.

Цевар вокны з сутарэньня
 Мітусіцца сьвет газьніцы.
 Бачыць Павал, быццам цені,
 Насупроць гурма снагліцца.

Крок далей і добра чуе
 Голас Клемуса п'янога
 Хай іх чорт, перасьцярога
 Ад бяды парой ратуе.

Каб раней вярнуўся крышку,
 А то ўгледзелі аравай:
 — Жар яго! Хрысьці! Бр-рацішкі!
 І ўзьвівалася расправа.

Самасуд устаў на ногі,
 І спрабуй, ня будзь пакорным!
 Злосьці крык нажом трывогі
 Рэжа хмары ў змроку чорным.

Шчасьце Паўла,—ўдарыў звонам
 Неўзабаве голас п'яны:
 — Маць тваю, бягуць мільтоны!..
 І... за кашлякі наганы.

Карыстаючыся крыкам,
 Клемусь хітра вокам зьмерыў
 З-за вугла падбег і „фінкай“
 Раніў
 Міліцыянэра.

.

3

— Не, таварыш, сьледчы,
 Я-ж у тым нявінна,
 Што Аўзор шпіёнам,
 Ворагам ён быў.
 Нават і на ведала.

Прыманіў скарынкай
 У хвіліны распачы,
 Голаду,
 Журбы.

Ён імкнуўся словам,
 Ён імкнуўся сілай,
 Ён імкнуўся ў зговары
 Жонкаю зрабіць.

Быў ён мне ня любым,
 Быў ён мне ня мілым,
 Быў ён мне...

Ці варта толькі гаварыць?

— ... ?

— Я не атрымоўвала а-ні-якіх грошай.

— ... ?

— Кажашце, развозіла нелегальна пошту?

Так, пакет я везла,

Толькі-ж несьвядома,
 Як і дні былыя, каратала скрозь.

— ... ?

— Праўда, так, я помню,—

Ён прасіў нікому

Не паказваць ліст той,

Гэты самы, вось —

І вачыма глянула на пакет ружовы,
Што ў сургуч заплямены на сталі ляжаў.
Заіграў на шчоках золакам-падковай
Колерам малінавым сонечны пажар.

— ... ?

— Сходы? Я ня ведаю.

Я ўжо вам казалі,

Можа адбываліся,

А ці-ж мне там быць?

Шчыра так і проста гутарка вязала

Доўгую вязанку фактаў барацьбы.

І спакойна сьледчы зноў спытаў Марылю:

— Мо' в Дарубашвілі

Вам спатканьне даць?

Бо, напэўна, болей

Нам жыцьцё ніколі

Не дазволіць

Яго

Ведаць, спатыкаць.

— Што-ж, калі вам трэба, каб пры ім, у вочы
Расказала тое, што цяпер кажу—

Калі ласка, клічце.

Я-ж сама ня хочу,

Без яго вузлы падзей спакойна развяжу.

—... ?

Вы ў мяне пытаеце што каму спрыяю?

Адкажу вам проста:

Не хачу спрыяць.

Я хачу змагацца, працаваць, я знаю,

Хай сягоньня сіла кволая мая;

Трэба мне акрэпнуць, падвучыцца трэба,
 (Я, між іншым, думаю на рабфак пайсьці)
 І тагды, таварыш, чым змагу, як-небудзь—
 Я здабуду сілу барацьбы ў жыцьці.

— А скажэце, ясна сутнасьць вам, прычына,
 Як, за што мы б'ёмся, што мы хочам мець?
 — Як-жа, каб працоўным уладаць краінай,
 Гнаць буржуяў, белых,

Што-ж не разумець?

— Правільна! Рабочы з селянінам разам
 Злучанаю сілай праламалі лёд.
 Загудзелі хвалі, з берагоў адразу
 Выйшлі валам злосьці

Ў баявы паход.

Грозная паводка. Толькі крыгі шчораць,
 Гінуць, як ад сонца сьнегавы сумёт.
 Гэта рэволюцыя...

Крыгай плача вораг,
 А штурмуе хваляй

Пролетарскі пот.

Пот разьліўся хваляй, а мазоль вяслуе.
 Будучыню кліча вольны пролетар.
 Ён будзе будучае!

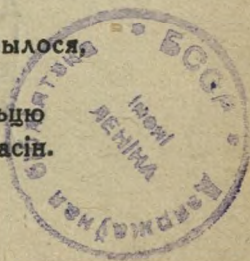
Ён—змагар—працуе,

Ну, а хто працуе
 Той і гаспадар.

І расказваў сьледчы, як раней жылося.

Працавалі сотні—панаваў адзін.

— Вось чаму заўзята багацеі з злосьцю
 Зноў вярнуць імкнуцца жах былых часіў.

Слухала Марыля, ўважліва лавіла
 Кожны гук, захоплена... Чуе, як прыбой
 У грудзёх бунтоўна ўзбуджанаю сілай
 Б'е крыніцай прагнасьці вырвацца у бой...
 Ё гатова доўга, доўга—без спачыну
 Слухаць словы моцныя і губу кусаць,
 Ё зласьліва думаць:—расьцьвіла дзяўчына,
 Толькі пустацьветная гэтая краса...
 — Так, на гэтым скончым.

Справу ліквідуем.

Вольныя цяпер вы. Ё ў імя жыцьця
 За работу, шчыра!
 — Як жыцьцё муштруе!
 — Патрабуе выбраць свой жыцьцёвы сыяг.
 У бакох хавацца ў часе бойкі нашай,—
 Нож рэвалюцыі ня церпіць хітрых скоў.
 Ці з багажэямі супроць братоў паўстаўшых,
 Альбо з працоўнымі супроць багатыроў!
 Пауза...

Маўклівасьць.

Нявымоўнай сілай
 Зашчымела сэрца... Радасьць тут ці жак?
 Радасьць, хоць сьлязою твар і арасіла,
 Але радасьць, радасьць цепліцца ў вачах.

.
 Дзіцё маленькае прасьцёрла вачаняткі
 Ё ў першы раз убачыла сьвятло.
 Затым пазнаць магло
 З усьмешкай постаць маткі,
 А там—вітаць яе сугуччам першых слоў.

Вось так і я—у першы раз пазнала
 Зямлю і сьвет і родных мне братоў.
 О, рэволюцыя, як маці спавівала.
 О, ў рэволюцыю радзілася я зноў...
 Мой шлях адзін, і сьцяг адзін, таварыш,—
 Сваё жыцьцё злучу з жыцьцём другіх.
 Ё на Марыліным бадзёра сьветлым твары
 Плывуць шчасьлівыя кругі.

— Цяпер я вольная?

Ня трэба больш приходзіць

Сюды ў ЧК?

— Закончаны разбор...

— Бывайце, дзякую.

— Бывайце...

Ё, як злодзей,

Схаваўшы ў хустку твар,

Пабегла ў калідор,

А там на вуліцу і—

Гэй—

Хутчэй,

Хутчэй,

Хутчэй!

Хустка ветрам з плеч спаўзла.

Што крок—бліжэй!

Што крок—бліжэй!

Запал вачэй

Грызе імгла,

О, вочы агнявей!

Агонь гарыць,
спрабуй — падуі,—
Ветру — на радасьць,
табе на бяду!

Хутчэй,

Марыля,

Крыльля—

Ўзьвей.

Хутчэй,

Хутчэй,

Хутчэй!

Як дзяўчынка, сэрца скача,
Як ручайкі, кроў бурліць.
Не пачуеш голас плачу
Чорнай весенскай зямлі.

Кожны год за летам восень
Хмарай шлях праложа свой.
Так вядзецца, так вялося
Па прывычды векавой.

А няўжо запал, імкненьні
Ў моцы восень утрымаць?
Восень стане на калені,
Як імкненьні зашасьцяць...

Вечар хутка сплюшчыць вочы,
Ноч прыляжа на зямлю.
А ў грудзёх запал дзявочы—
Не спацьніцца сёньня ў клюб.

І бяжыць, бяжыць дзяўчына
Клікнуць Паўла іскрай слоў, —
Бегчы ўдвох на вечарыну
Беларускіх песьняроў.

4

Горад.
Пры горадзе—прыгарад.
Вуліца і
З канца
Будынак, як быццам прыгарад,
Кватэра шаўца.

Прыбегла Марыля.
— Дзе-ж ён Павал?
Маці—пракляцьцем:
— Пабілі.
Расправа...
Марылька ў бядзе мы...
— Якая расправа?
— У міліцыі Клемусь
І Павал...

Бліснулі вочы ваўчыцы і
Марыля йдзе ў штаб міліцыі.

5

Годы сучасныя, бурныя годы!
Гартованай сілай, агнём расьцьвілі.
На экране эпох
Бягуць эпизоды
Бязьлітасных схватаў народаў зямлі.

Ї хочацца там быць,
Праскочыць праз дамбы.

Навалаю бур мы
Раскідвалі-б турмы.

Ї воляю ім бы
Пярэсталі німбы.

О, памяць, як стогн рый
Скарбы гісторый!

Змаганьне, змаганьне! Крылатае слова!
(Вусны стагодзьдзяў працёрлі да дзір.)
Змаганьне жыве! О, скошвай галовы,
Ї моцным да мэты праз косьці дайдзі.

Змаганьне—жыцьцё. Ї каб жыць—то змагацца
Стагодзьдзямі ўслаўлены сьмелы закон.
З сабой, з чалавекам, з прыродаю, з працай—
Змагацца для славы наступных дзён.

Мала радзіцца,—будзь цвёрдым, як камень.
Любою істотай умей заўладаць.
Тысячы дышучь тваімі грудзямі,
Сэрца тваё—грамада.

Радасьць са злосьцю, бадзёрасаць з надломам,
Хто пераможа? За ўдарам—удар..
Ня кожны удар навальнічнага грому
Высасвае кроў чалавечых ахвяр.

... У штабе міліцыі ўбачыла Паўла.
 Міліцыянэры наўкол.
 Старанна рука вартавая пісала
 Сутнасьць падзей—пратакол.

— Кажэце, вам пагражалі пабоем
 За тое, што сальнік Залтушкін ў турме?
 — Старым не давалі ў жыцьці супакою,
 Ня толькі мне.

— Таварыш,—яна да стала падбягае
 Узбуджаным голасам, крыўдай сваёй,—
 Жыву ў іх... Бачыце, справа такая,
 Клемусь хацеў пажаніцца са мной,
 А я адварнулася. Што мне з бандытам
 Адною дарогай?.. Таму вось яны
 Яго прылавілі... І глянула скрытна
 На Паўла,
 А Павал падцягваў штаны...

6

Дарогай да дому... А ноч, як смала.
 Пасьвіствае вецер, шуршыцца імгла.

Маўкліва спачатку. Кожны ў журбе,
 У кожнага ў сэрцы дасада скрабе.

А ноч, як смала.

Вецер.

Імгла.

Разгаварыліся. Злосьць прайшла.

І ноч прайшла.
 І прайшла
 Імгла.
 А была
 Імгла,
 Як брызгі шкла.
 Марыля прачнулася. Ціха ў пакоі.
 Ціха і душна,

А ўсё-ткі лягчэй
 І грудзі ўздыхаюць,
 І крсў ужо тчэ

Румянцы вясёлых настраяў.

Цесна ў пакоі. Душна і брудна.
 А лёгка на сэрцы,

Вось быццам
 Аб пройдзеным-згубленым
 Споведзі нуднай

Шчасьліва ўдалося пазбыцца...

Э-пад коўдры, нясьмела,
 Вачыма пяшчоты,
 Зірнула на соннага Паўла.
 І сэрца застукала
 Роўна так, чотка...

— Няўжо сапраўды пакахала?

Хвіліна мінае. Ня чуецца водгук
 Жаданьняў ажыўлена-палкіх.

Душна і крыўдна. Устала з бярогі,
Сустрэлася поглядам з Паўлам.

З імклівай ухмылкай,
З дзявочаю рызыкай,
(Кроў маладая муштруе...)
Стала ля Паўла так блізка-блізка,
Схілілася нізка,

Цалуе,
Дух заатаіўшы, аддана,
І ўмомант—

Выбухам грудзі рвуцца:
Марыля адбегла і хутка й саромна
Сьпяшаецца апрануцца...
Душна ў пакоі.

А сэрца на волі—
Ў завях дзявочых мар.

Устала, Зьбірае ў ляжанцы вугольле,
Распальвае самавар.

Вышла на двор.
Зусім яшчэ рана.
Замараз.
Нікога няма.
З неба далёка-далёка загнаны
Ветрам барашкі хмар...

Восень прачнулася раніцай яснаю,
Золатакволымі
Лісьцямі шастае.

Лісьцямі шастае, раніца насъцеж—
 Знойдзеным шляхам здалею прайсьці
 Буду мець шчасьце,
 Шчасьце мець буду.
 Буду мець шчасьце
 Ё нашым жыцьці.

Золаку раніцы ўклон мой ё пояс.
 Як сонца, з табою
 Жыцьцё маладое!

Жыцьцю маладому ня дай запрапасьці,
 Прыгрэй, прытулі, каб магло расьцьвісьці.
 Буду мець шчасьце,
 Шчасьце мець буду.
 Буду мець шчасьце,
 Ё нашым жыцьці.

Золак бадзёрыць, жыцьцё адмыкае
 Ключамі праменьняў
 На небакраі.

О, каб на крыўду мне больш не напасьці,
 А ё сіле, гартована, з песьняй ісьці.
 Буду мець шчасьце,
 Шчасьце мець буду.
 Буду мець шчасьце
 Ё нашым жыцьці.

...
 ... За шклянкай гарбаты Марыля і Павал
 Крыляцца ё лятунках чаруючых так.

Удумліва-шчыра
 Пісалі заяву—
 Просьбу прыняць на рабфак.
 Разам; удвох, прытуліўшыся блізка,
 Вяжучь вязанку нязвычайных слоў.
 Вочы, як золак,
 Радасна бліскаюць,
 Будзячы палкую кроў.

Заява падпісана. Сэрцайка ў схватках.
 Лягункі жадання ў трывозе шасьцяць.
 Як многа ў заяве
 (Нязграбнай, ня гладкай)
 Юнацкага права жыцьця.

Э-за прыпека глянула маці старая
 Мігнула старому:—Зірні,
 Бачыш, на шыю руку ён паклаў ёй.
 Хай сабе...

Цсс...

Не крані...

.....
 Ажыўленым гулам свае абавязкі
 Горад пачаў, як штодзенна.
 — Буду прасіць, не адмоў, калі ласка,
 Заяву аддай у Праўленьне,
 Іначай гатова ў майстэрню спацьніцца.
 — Раз абядаю—квіта!
 Погляд Марылі зарніцай іскрыцца,
 І Паўла зарніцай авіты.

8

Рэжам, клеім і сшываем
 І пад прэсам выпраўляем.
 Так з старой падранай—мігам
 Зробім новенькую кнігу.

Рукі спрытна сёння ходзяць,
 І настрой, як сонца, бродзіць.

Песьняй гучнай, плаўнакрылай
 Асьвяжаем свае сілы.

Кожны дзень адна работа:
 Рэжам, клеім пераплёты.

Грамадою — разам, раз —
 Мы заканчваем заказ.

9

Знак. Перапынак. Поўдзень.
 Паўгадзіны. Адпачні.
 І, як быццам, так праходзяць
 Па чарзе за днямі дні.

Але дзень інакшы сёння,
 Не падобны на другі,—
 Ён тугою не палоніць,
 Ён ня ведае тугі.

І Марыля так ахвоча
 Пра сябе, упяршыню,
 Сказ вядзе сябром, а вочы
 Поўны палкага агню.

— ... Першы дзень, як грудзі лёгка дышуць!
 Як мары ў казках, змрок тугі
 Цяпер праменьні закаляшуць
 У непрабудны сон сузорнае дугі.

Пагодны дзень! І ў гэты першы, слаўны,
 У іншых колерах перад вачыма сьвет.
 І здань грахоў былых разьбегам дзён стаптаны,
 І ўжо, як ветрамі, замецены іх сьлед.

Няма таго, няма, што так цярпела ўчора,
 Ўчарайшы дзень зусім я ня жыла,
 Я нарадзілася, калі стапнела гора.
 Дарогай вогнішча ў жыццё сваё ўвайшла!

І вось за працаю і рукі, як другія,
 І аркушы папер шасьцяць інакш зусім.
 І літары брошур—завуць (яны жывыя)
 На штурм жыцця запалам маладым.

Няхай ня полымем мне быць, я гэта знаю.
 Але іскрой, браткі, я мушу быць!
 І сёння
 Разам з вамі выступаю,
 Як роўны з роўнымі
 Ў навалу барацьбы.

...
 ... Раней, бывала, кожны сказ Марылі
 На вуснах быў акроплены сьлязой.
 — „Я нарадзілася“—як словы паланілі
 Жыццём здабытым жорсткаю цаной.

Але пад векамі таілася маршчына,
 Узлазіў сум баязьліва на скронь.
 Яна работніца, але яна й дзяўчына,
 А розным колерам б'е з польмя агонь.

Перарадзіцца можна, толькі не забыцца
 Ё жыцці праз свой жыццёвы шлях.
 Каханьне першае ружовай бліскавіцай
 Пад час зазьбяе крыўдаю ў вачах.

.....

10

Гулу ў сіле
 Дружна жыць,
 Толькі крыльлі
 Яго ўзвіць.

Хваляй пеннай
 паплыве
 Па праменнай
 Сіняве.

Голас кіне
 На зямлю,
 Што ў краіне—
 Вольны люд...

Прападае
 Сум-журба.
 Праца—тая-ж
 Барацьба.

Дык за працу,
 За варстат!
 Гул вітацца
 З кожным рад.

За варстаты—грамадой,
 Ні хвіліны на прастой!

Злучым сілы разам, раз—
 І раней здадзім заказ!

11

Якая дзіўная эпоха!
 Якая дзіўная пара...
 Замоўк баёў надрыўны грохат,
 Спыніў касіць сьвінцовы град.

Грудзі ўсходам уздыхнулі,
 Думкі ўзьвіты, як страі.
 Глянеш—горад на хадулях,
 Плачуць вуліцы руін.

Абязброены машыны,
 Разьядваюцца іржой.
 Знай, савецкая краіна
 Вышла ў новы бой.

Што завод—атрады-сотні.
 — Пераможцы на суботнік!

Як і сэрца, так няспынна,
 Мусяць біцца, жыць машыны.

Здраднік—хто пачне цяпер выць:
— М'яса мала?—Ёсьць кансэрвы!..

... Дні ішлі..

Ішлі упарта.

Расьцягнуўся дым канатам

З труб фабрычных.

І праз рамы

Чутна песьня—рух дынамо.

Як на ўсходзе золак ранкам,
Заіскрылася вагранка.

Проста ўгрунь ляцелі дні,
Сілай, рухам шасьцярні.

Рос за фабрыкай завод—

Даень

За днём,

За годам

Год.

Шпіёны, найміты, бандыты

Шлях наш мінамі ўсьцілалі.

Шмат было іх недабітых,

Дык цяпер перастралялі.

І пайшлі сыны ваякаў,

І пайшла заводаў моладзь

Гартавацца на рабфаках,

Гартавацца ў профтэхшколах,

12

Выраўняўся горад. Гул:
 — „Цесна мне, я не магу.
 Я жыцьцём сваім разбежным
 Пашыраю свае межы.
 Камяніцамі расту я,
 А жыве ў іх—хто працуе!
 Цесна мне, хачу прастору:
 Я—савецкі, новы горад“.

Раптам крык, нажом сэнсацый,
 Адарваў народ ад працы:
 — *Вораг клясавы ізноў*
Пролетарскую п'е кроў.
 — Пяць капеек..
 (Колькі шуму!..)
 — Вось газэтка!
 — Сьвежы нумар!
 — Нябывалы ўчынак гэткі!
 — Пяць капеек!
 — Вось газэтка!

— І газэтчык, проста потны,
 Праляцеў ля пераплётнай.
 Крык узьняў, што сіл хапае:
 — Зноў буржуі наступаюць!

На хвіліну змоўкла праца,
 Інтрыгуецца цікавасьць:
 — Што-ж магло такое стацца?
 — Пэўна зноў пайшла справа?

І агонь вачэй Марылі
 Зьліўся з іншымі ў касьцёр...
 Ліст газэты, быццам крыльлі,
 Пераплётчык распрасьцёр:

КЛЯСАВЫ ВОРАГ ПАДНЯЎ ГАЛАВУ.
 ПАДКУПЛЕНАЯ АГЕНТУРА.
 НОВАЯ ВЫЛАЗКА.
 СКАСІЦЬ, ЯК ТРАВУ.

ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ ПРАКУРАТУРЫ.

...Хэўра хуліганаў зьбіла члена КСМ Паўла Грубакрана. Пры абаронных нашых мерах—ранілі міліцыянера. Выявілася на допыце ўскораным, што сальнікам Залтушкіным падгавораны. Злачынцы: Клемусь Чуб („Вырві вока“) і браты Калштáных—арыштаваны. У клюбе Цэнтрабуд 1-га будзе суд. Галоўныя сьведкі на судзе—міліцыянер Будзей і Марыля Надзьвіліна...

Грузны праехаў абоз
 Хмар навальнічных сталіцай.
 На брыль камяніц завушніцы
 Нанізваў, як пацеркі сьлёз.
 Сонца ўзламала замкі,
 Хмары разьбіла, як скалы.
 Па вуліцах параскідала
 Праменныя ручнікі.

А з комінаў фабрык нязьмераным кругам
Дымам

Дыша

Данецкі вугаль.

І—права жыцьця і—права ісьці

Ў жыцьцё наступнага маеш? —

Хай будзеш і скрыўджан часамі ў жыцьці

Будучыню пазнаеш!

.....

А праца па ранейшаму ў навалі,
Хто з песьняй-гоманам, а хто бурчом пад нос.
Ужо зьмяркалася. Так ціха, як вуальлю,
Імглісты змрок туман з сабой прынёс.
— А Павал дзе? Казаў у дзье гадзіны
Будзе вынік. Што-ж яго няма?
А... вось і ён, як лёгка на ўспамінак!
А я злавалася. Заўсёды так, дарма.
Што добрага,

Хутчэй кажы,

Прынята?

Маўчыш? Адмовілі рабфак?

(Нахмурыў бровы, як перад цяжкай стратай)

— Чаму?

Прычына?

Як?

.....

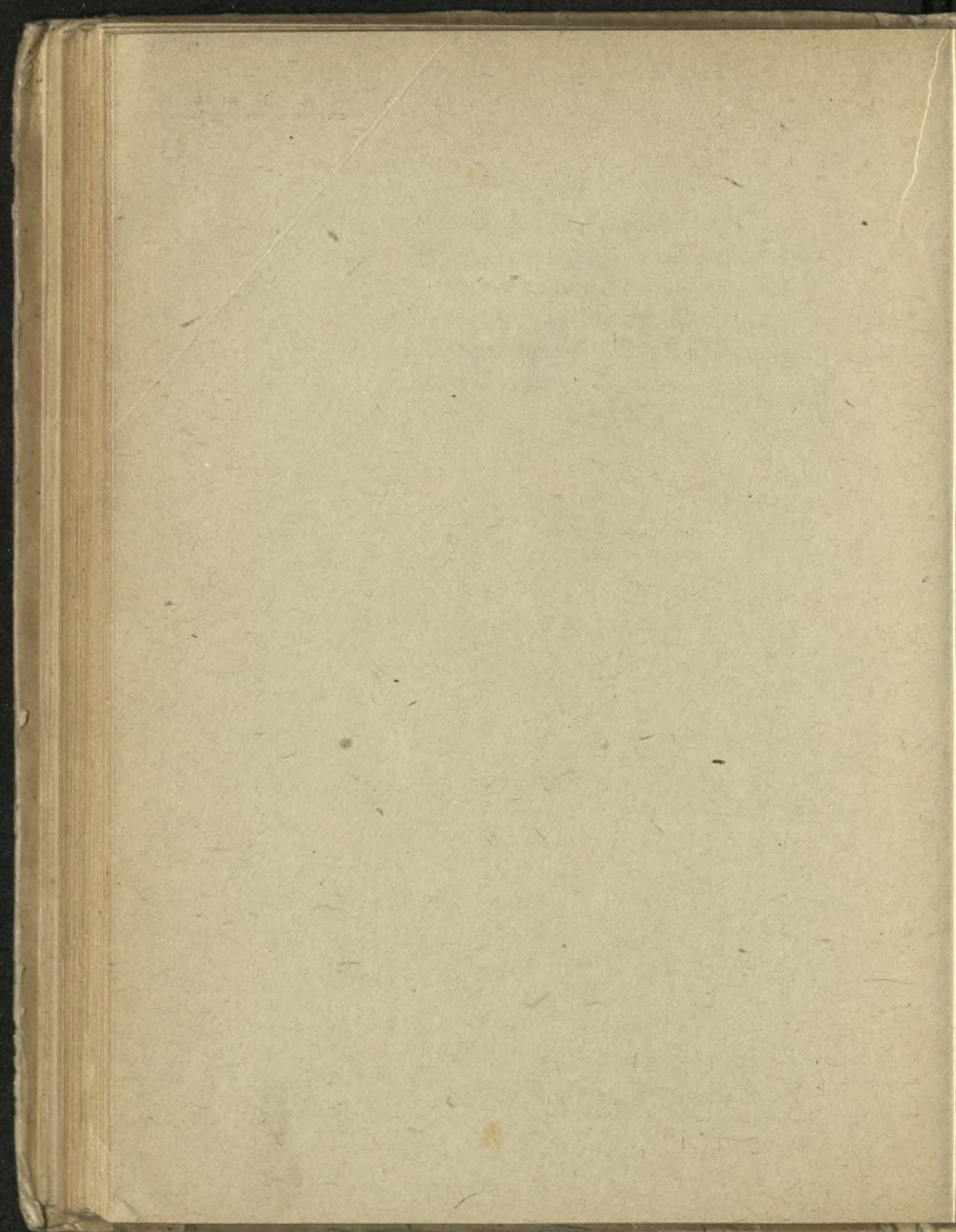
Ня было камандыроўкі, а заяў багата.
Мэханічны падыход. Вось і ня прынята.
.....

15

Хлапчукі газэт астачу
Збыць мяркуюць, няіначай.
— Вось газетка! Пяць капеек!
Вораг варыць пенай злосьць.
Сьвежы нумар... Бунт зладзеяў!
Ёсьць газеткі!..
Ёсьць!

ЧАСТКА

5

і

Ад варштатаў, ад машын
 Дэлегаты краю.
 Сыгнал. Спакойна. Пачынаем.
 (Пауза)

— Та

ва

ры

шы!

Пад сонцам
 Два варожых сьветы:
 Агняцветны
 Край Саветаў,

і другі,—

Дзе разьнята
 Зямля на краіны,

і, як краіна,—

На штаты,

Па штату

Краіна

Там

Медзь павінна

Бронемашыны,

і казэматы.

„Сыты галоднаму
 Не спагадае“—
 Векавая
 Пагаворка.

Церпяць рабочыя
 І ў Шанхаі,
 І ў Бэрліне,
 І ў Нью-Ёрку.

За завесаю констытуцый
 Скрыгань і шквал барацьбы.
 „Паны між сабою б'юцца,
 А трасуцца
 У мужыкоў чубы“.

Сокалу крыльлі абрэзаць,
 Сокал ня будзе лётаць.
 Ня стрымаць пролетарскіх узлётаў
 Ні мітральезай,
 Ні кулямётам.
 Ад зор і да зор—суткі,
 Дваццаць чатыры гадзіны.
 Дзяржавы на Захадзе,
 Як простытуткі,
 Прабіваюцца на рынак.
 Рабочы бяз працы.

Чуеш,
 У муках народзіцца радасьць:
 Галодны паход будзе
 Рэволюцыі

Людакую
 Барыкаду.

Якая розьніца?

Адна-ж бяда-пакута
У ткачоў і Беластоку,
І Ліёну,
І Калькуты.

Якая розьніца?

(Хоць шлях змаганьня свой там).

Ці токар з Токію,
Ці з Вены,
Ці з Дэтройту.

Адным агнём гараць,

Агнём нязгасным,
Вочы.

Ніякай розьніцы. І там
І там
Рабочыя!

На фронт, таварышы!

На фронт, энтузіасты!

Такія дні
Стракаюцца
Ня часта!

У барацьбе, за працаю

Што дзень сабе прыблізім,

Заваёваны

Ў баёх

Соцыялізм.

2

Прамова скончана.

Раскатам

Выбух воплескаў, як шквал.

І ў залі
Дружна, так увьнята,
Сьпявалі
Інтэрнацыянал.

Вялікі сход. Рабочых шмат.
Пытаньне важнае бяз краю.
Пра міжнароднае становішча даклад,
Конфэрэнцыя агульна-гарадзкая.

Рабочых шмат. Вялікі сход.
Няма, здаецца, вольных шчылін.

Жыцьця нястрымна-быстры ход
Сваім крылом крануў Марылю.
Мы прыглядаемся,—як многа перамен!
Суровай сталасьцю налітыя маршчыны.
І сьцэлецца ў вачох, як веснавы прамень,
Агонь імклівасьці народжанай уздымны.

І кожны рух—удумлівы і просты.
І кожны крок—упэўнены, жывы.

А сьлед мінулага
Ве ў пярсьцёнкі россып
Валасоў разрадкаю сівых.

Шлях заваёваны. Не шкадаваць сябе,
А творчым акрынічыцца прыбоем,
І будаваць жыцьцё, і будаваць такое,
Як радасьць перамогі ў барацьбе.

3

Быў дзень—як вар, як важкі ўдар забою.
 Быў дзень—апалены распаленай рудою.
 Быў дзень—як волат бурай гартаваны.
 Быў дзень—як думка творчасьці прызнавай.
 Быў дзень—народжаны ў агні.

Былі
 Такія
 Дні!

І кожны дзень краіна маладая,
 Ўздыхнуўшы раницай ірдзянаю глыбока,
 Скарб здабыты пільна аглядае
 Гаспадарскім
 Шматмільённым вокам.

Не аднаму зьвярнуць гатова шыю
 Карчамі хто—дарогі ганіць.
 Як чэрві хто—грызе берагавыя
 Заставы ўмацаваньні.

А горда павыроствявалі гмахі,
 Напоеныя водарам праменным.
 І жыцьцё, як на варштаты-плахі,
 Склалі дні, ўмураваныя ў сьцены.

Тугой не засьцілаюцца агляды.
 Геаграфія свой зьмест зьмяняе ўпарта:
 Дарогі новыя, жытнёвыя прысады
 Замест дрыгвы—зялёных плям на картах.

Сабраны ў вузел, злучаны, зьяднаны
 Разгубленая сіла і напорнасьць.
 Мы зноў крануліся паходам гартаваным
 З прастораў
 Заваёўваць шыр-просторы!

..Былі сталецьцямі ў карытах-сутарэньнях
 Майстэрні дробныя раскіданы ў завулках.
 Ці то кравец, ці штэпар—час збавеньня
 Чакаў спаткаць сьмяротнасьцю сутулай.

Ці то шавец, шнуруючы поволі,
 Пад энк дзяцей замардаваных страшна,
 Трываў сабе з сваёй тандэтнай доляй,
 Душу ўкладаючы ў юхтовыя камашы.

Вясна разьлівам выгнала з падвалаў,
 Усходам росквіту трухля сяліб скрышыла.
 І пераплётная (з прыватным капіталам)
 На развалінах
 Сваю знайшла магілу.

.....
 Фабрыка кніг. Пераплётны цэх.
 Брашуравальня. І тут за працай
 Марыля Надзьвіліна з кваліфікацы
 Яй першага раду ў руцэ.

Як ветраным вечарам лес шуршыць,
 Шылам сшываюць брашур аркушы.

Цокае чотка, разьмерана, роўна
 Самасшывалка. І, бязумоўна,

Раз пераплётная—значыць стапнее
Пах петлеванага клею.

Новая дарога, Вырастаюць стромай
На дарозе новай новыя настроі.

На рабфак ня выпала, але глянуў золак
Ветлаю вяснянкаю, вогненым разьлівам.
Ціха дні праходзілі на праменных колах,
Вечары зачэсвалі зараніцы-грывы.

З сутарэньня—кузьні зайздрасьці і скрагі,
Як з палону, вышла, вышла на прасьцягі.

Плынь звонкагалосую давяць два ўзьбярэжжы,
Векавыя ворагі—іх ня злучыш мостам.
Так жыцьцё расколата: як вужакі—межы—
Дзьве дарогі поруч—заныпад і поступ.

Узрасла Марыля, сэрца ў хваляваньнях
За дарогу поступу
Заўтрашняга раньня.

4

Распалены дзень разьліваў
Кроплі агню з небасхілу.
Зямля з прагавітасьцю льва
Сьнежаньскай сьцюжай студзіла:

Сьнег пад нагамі хрушчыць.
Колецца змрок застыўшы.
Як палкая кроў, гарыць
Завыўнае зорнае ўзвышша.

Паветра, як сталь. Бартавой
 Сумятлівасьцю дыхае горад.
 Нябачанаю рукою
 На вокнах расьпісаны ўзоры.

Разьбіўшы сутонную муць,
 На крыльях сьцюдзённага ветру,
 Коўзаюцца і плывуць
 Гарачыя гукі оркестру.

Сівы запалонен прасьцяг;
 На лёдавых врэзаных сьцежках
 Зьвіняць маладосьцю жыцьця
 Жвавыя канькабежцы...

На вуглях распаленых сьцюжы,
 Праз цені зьняволеных ліп,
 З катаньня—вясёлых і дужых—
 Ёх двое да дому ішлі.

Ёх двое—Марыля і Павал.
 Ёх двое, як лунь, сівых.
 А вецер абудзваў праявы
 Ў карусэлях сьнегавых.

Рупліва, на перагонкі,
 Усьлед за ступой ступа.
 Марыля адстала—і звонкі
 Сьмех акунаецца ў пар...

На скрыжаваньні вуліц
 Разьвітваліся і

Абодвы ўхмыляліся, чулі
Штось затрымоўвае іх.

— Яшчэ і ня позна, да дому
Звычайна прыходзім пазьней.
Мо' зойдзеш пагрэцца, на момант,
Мо' зойдзеш да мяне?

І за рукаў пацягнула.
— Вып'ем гарбаты...
А сьнег,
Ветрам узьняты,
Ў завулках
Завірушваў свой начлег.

5

Пакой, як пакой, чатырохкантовы.
Заманьліва-ўтульная ціш.
— Сілкуйся, а ўжо і гарбата гатова.
Страхніся, чаго маўчыш?

Павал глядзіць на партрэт і на зломе
Брывей павіс успамінаў шнур.
— Ня ведаеш хто? Магу пазнаёміць—
Люксэмбург Роза, жанчына віхур.

— Жанчына віхур, гэта праўда, ахвяра
Уздыбленых дзён Спартака...

Гісторыя проста, жыла-была пара,
Їх доля ў палоне, у чужых руках.

Жыла-была пара,—а голадна, туга.
Працуюць, працуюць, а толку няма.
Кроў на прадвесні, нібы валацуга,
Блудзіла па жылах,—спрабуй, стрымай!

Шукаючы працы, дабрый ён у горад,
Стаў на работу—вартаўніком.
Асвойтаўся крыху—і скоро, скоро
Складваў чырвонцы—рубель за рублём.
І вось, гэтак сама над ложкам павесіў
У рамку апраўлены Розы портрэт.
Затым на другі ці на трэці месяц
Выклікаў жонку праз сельсавет.

З дзіцем і клумкаў вялікаю ношай,
Дарогай ледзь сіл не растраціла ўсіх.
Заходзіць у хату, глядзіць—над ложкам
Жаночая картка вісіць.
Як на бяду—у кватэры нікога.
Няўтульнасьць халодная сьцен.
— Зрадзіў, зманіў, не ўбаяўся бога,
Знайшоў гарадзкую... Енк.
І надрывала ў роспачы грудзі,
Стулілася на дзіце:
— Саколік, мой любы, мы тут-ка ня будзем,
Загублена наша жыцьцё!..
Раскрыліся дзьверы, глядзіць ён—вые
Ягоная жонка, галосіць малы.
— Што з вамі, што? А мае дарагія...
— Ах, каб табе смалы!
Шась за портрэт, паламала, падзёрла:

— Кралю знайшоў сабе, га?
Знайшоў, каб табе пад грудзямі сьпёрла,
Сукін ты сын, гад!..

Дзе там было разабрацца адразу,
Толькі спусьціўшы гадзіну,
Гарбаты сагрэў і доўга расказваў
Што гэта—о-го!—жанчына.

З Леніным разам яна працавала.

— А зараз, працуе яна?

— Дурань, яе нямчура ўкатавала.

— Значыць нябожчыца?

Гнеў мінаў...

Марыдзя ў далонях скроні сьціскала,
Тугой забінтованы твар.
Мінулае перад вачыма ўстала
І зацягвае, як дрыгва.

— Жанчына—забітая горам, бядою,
Цёмная, што зямля.
Скуль-жа ёй ведаць? І я-ж такою
Да скону застацца магла.

Тут сьмешнага мала, тут сьлёзнага болей,
Крыўдна, што не кажы.
А ў сэрцы дзяўчыніным чуласьці колькі!
А жыць, так хочацца жыць!

Эх, кінем развагі, прайшло, прамінула...
Гарбаты гарачай наліць?
— Ты кажаш дзявочае сэрца чулае?
Як гэта ўчуць і калі?

Ухвальнай ухмылкай дапытваў адказу,
 Паклаў ёй на голаву ветла далонь.
 Гарэзныя думкі ў вачох, як блазны,
 Распальвалі палкі агонь.

Спяляіся рукі.
 Моцна і смела
 І весела ўзввіліся крыльлі ласк.
 І... як на ліха, якраз
 Лямпачка перагарэла.

6

І ярасна ўляршыню,
 За працай сагнуўшыся ў плечах,
 Не заўважыла, як дню
 Ў вочы цярушыцца вечар.

Наўкола гара аркушоў,
 Їх тысячы ў сьвет выпускаюць.
 Назаўтрае тысячы зноў
 Новых лістоў вырастае.

З брашуроўкай ня важны толк.
 Аўтары ходзяць, як здані,
 І кожны на кожны стол
 З надзеяй трывожнаю гляне.

Патыліцу паскрабе,
 Шугае ў кантору мігам:
 Работы нястрымны разьбег,
 Яго-ж марынуецца кніга.

Пакуль надрукуюць, затым
Пакуль і сфальцуюць і сшыюць—
Дум поэтычных уздым
У выдавецтве зломіць шыю!

Марыля чацьверты дзень
Ужо ля качалкі, што дротам
Кнігі сшывае. Ідзе
Хутка і нудна работа.

І ёй за машынай цяпер,
Здаецца, жывое ўсё нікне.
— Ці трэба крыху пацярпець,
А пацярпеўшы прывыкнеш?

Гарэзны званок праляціць
Па цэлавых шэрых пакоях—
Скончана праца. Заціх
Шум брашуроўкі. Затое

Гул пачынае кружыць
Вясёлы і сумятлівы...
А глянеш, гарой тыражы
У крыўдзе ляжаць сіратліва.

7

Цьмяны вечар і цьмяны сьвет
Сытных вітрын магазынаў.
Неба застыўшае вецер рве,
Каб сьнегам засыпаць вітрыны.

Гул замарожаны раскалоў
 Вылазкай сіплай газэтчык.
 Клопатам гораду, як і было,
 Вуліцы гнулі плечы.

Якраз на шматлюдным рагу
 (У вачох мітусіцца іней)
 Згубілася і адшукаць не магу
 Марыля, мая героіня.

Дарэчы—сягонья чацьвер,
 Гурток політычны а пятай,
 Напэўна Марыля цяпер
 Сьпяшалася на заняткі.

А я завярнуў уніз,
 Ссутуліўся, як звычайна.
 Іду. Ё сатарэньнях агні
 З маімі падумкамі спаяны.

8

Дарэмна у нашых здагадках
 Таяла прозалаць слоў.
 Учора ў гуртку на занятках
 Марылі зусім ня было.

А сёньня чагось за варштатам
 Каромысла стомленых век
 Склеіваюцца, што скурлаты;
 Клоніцца сну чалавек.

Спачатку сябе намагала,
 Затым і зусім ня відно,—
 Што сёньня Марыля ня спала
 Пралётам цалюткую ноч.

Павал хварэе, а дома
 За хворым каму даглядзець?
 Учора ён страціў прытомнасць,
 Не пазнаваў людзей.

У клопатах і турботах
 Прайшла агнязорая ноч.
 Пайсьці, адпачыць,—за работай
 Цяпер пажаданьне адно.

Прышоў старшыня фабкому
 І голасна ўсім абвясціў:
 — Таварышы,

Сёньня да дому
 Ня прыдзецца нам пайсьці.
 На зьмену начную застацца—
 Да раніцы скончыць тыраж.
 Гуртом паднатужыцца,

Ўзяцца

І ў тэрмін выканаць працу—
 Гонар грамадзкі наш.

Марыля праслухала,—рада
 Застацца, а ў думках яе:
 Ён хворы, адзін, без дагляду,
 І сіл у самой не стае.

Працуе ўсяго сорок восем,
 Да дому-ж збіраюцца шмат,
 Бо ў іншых бяз догляду дзеці галосяць,
 Ў Марылі—нікога няма.

Пакінуць ня мае права.
 Сябры застаюцца, і ёй
 Выбар суровы—ці Павал,
 Ці з рабочаю грамадой.

А векі, як змрок, асядаюць,
 Стома ліецца з вачэй.
 Хто знойдзецца, хто параіць?
 Няўстойлівасць крыўду тчэ.

Сыгнала-звон, цокатам медзі,
 Цэхавы шум расьсек.
 Марыля глядзіць—суседзі
 Ўсё-ж застаюцца ўсе.

Ня спале адну і другая
 Шуміць хай, як вадаспад.
 Часамі і горай бывае,
 Што значыць дзьве ночы ня спаць!?

9

За горадам верацяніцай
 Баракі сталічнай бальніцы.

І ноччу і ў холадзе дня
 Жахлівая цішыня.

Кароткай прыймовай парой
Захлынаецца ціша-спакой—

У тлуме людзкіх клопот
Каля вартаўчых варот.

Праменьні зьлятуцца гурбой
На свой чаргавы вадапой,—

І сьлёзы трывогі, надзей
Глытаюць з глыбокіх вачэй.

— Няўжо ён ужо ачуняў?
Голас знаёмы спытаў,
А вочы, як бліскавіцы.
... Павал ляжаў у бальніцы.

10

Сьпяшаецца ўстрыможана
На сход прысьці ў пару.
Пазьніцца не паложана
Шэфком-сакратару.

Дзівосная, патрачаны
Амаль і сілы ўсе.
— Калі на 6 прызначана,
Пачнуць звычайна ў 7.

— Нашу шэфскую нараду
Мы пачнем бяз лішніх слоў.

Набліжаюцца каляды,
Трэба вылучыць брыгаду
Для пасылкі у сяло.

Алавок трымаючы ў прыгоршчы,
Гаварыў стары наборшчык.

— Як вядома, сход фабрычны
Шэфства ўзяў над вёскай Пні.
Там мясцовасьць—прыгранічча.
А зрабілі што практычна?
Як ні сорам—а-ні-ні.

— У мяне—Марыля просіць слова,—
Пра-па-но-ва:

Трэба вылучыць мацнейшых
Трох таварышаў, ня менш.
Прапаную: Кругарэшны,
Забруліцкая і Тлейшын,
І паслаць іх не на дзень.

— Так,—дадаў клішар,—пры гэтым
Даць з сабой бібліотэку.

— Мы ў ячэйцы талкавалі
Больш чым трох паслаць цяпер.
Так: Надзвіліна, Прычалін,
Кругарэшны, Тлейшын, далей
Ігнатковіч-піонэр.

— У мяне нагрузкі досыць,
Хай другі...—Марыля просіць.

— Знаеш, братка, што скажу—
 Лепш рыхтуй сабе кажух,
 І дарма ня варта біцца...
 Зьмены ёсьць?
 — Няма!
 — Згадзіцца!

... Ехаць нават і цікава,
 Гэта праўда, толькі... Павал.
 Іскры думак мільганулі
 І пагасьлі
 Ў дымным гуле.

11

Зарніца каменшчык з пляча
 Драбіла сіль на небакраі.
 І змрок, як срэбная парча,
 На грудзі вуліц асядае.

Пераклікаюцца па вечарам
 Гудкі фабрычныя ў прасторах.
 Так шчыра з Павалам бальнічная сястра
 Разгаварылася ў бальнічным калідоры.

Парой людзкі, як боль, працяжны стогн,
 Абудзіць зноў бальніцы юдаць.
 ... — Бяду—далей расказваў ён,—
 Зьмяняла сьмерці жудасьць.

Магіла матчына нявысахшай была,
 Зламала бацьку п'яная агонія.

Сястра... ня ведаю. Мо' справіцца змагла,—
Выслана ў папраўчую колёнію.

.....
Расказваў спакойна.
А ветраны шчоз
За вокнамі вые-байдосе.
Галубіць Марылю
Румянцамі шчок
Вясёлая сьнежная россып.

Вьедзе рана,
Ледзь зоймецца дзень,
У раён на грамадзкую працу.
Таму, хоць і позна,
Да Паўла ідзе
Праведаць і разьвітацца.

.....
Напоены цішынёй
Белы бальнічны пакой.

Сястра, спачуваючы Паўлу,
Па-сяброўску апавядала:
— Стынь успамінаў крану,
Труціцца сэрца журбой.
Трывала зьянавагу, ману,
Закінутая, сіратой.

І вось, выпадкова аднойчы,
Са мной пазнаёміўся лётчык.

Я песьціла радасьць сустрэчы,
 Пяшчотамі думкі снавала.
 Помню, быў чэрвенскі вечар,
 Доля нас моцна зьвязала.
 І поступам звонкагалосым
 Жыцьцё зьністажала прапоны.

Змоўкла. Ухмылкай саромнай
 На Паўла глянула скоса.
 І хто ж утрымаецца, хто
 Ня ўславіць арліныя ўзьлёты?
 Дастала конвэрт з паліто,
 Мужа паказвае фото.
 Кожнае слова—гонар
 Народжаны ў бурах-пажарах.

— Быў на вайне заслужоны,
 І зараз—адказны таварыш.
 Як сонца, мой любы пілот,
 Ордэн у променах бліскаў.
 Дырэктарам на завод
 Пісаць і адпісваць запіскі
 Паслалі з губкому, а ён
 Выкручваўся мёртвай пятлёю,
 І ўсё-ж загадалі!

Закон!

Адаўся заводу душою...
 Вось гляньце на картку яго,
 Дзівецся, ордэн, як зорка.
 ... У трох мы жывем—Рыгор,
 Я і сыночак Рыгорка.

Зноў глянула, як ваўчыца,
 Праз чорную ціну брывей.
 А вецер за вокнамі рве
 Атрутную юдаль бальніцы.

.
 Зданьню здаецца парой,
 Стаіць ля бальнічных варот,
 Як ветрам нагнаны сумёт,
 Настарожлівасьцю вартавой
 Хатка (былая капліца)
 Вартаўніка бальніцы.

Марыля зайшла. У жарыльні
 Тлее малінавы прысак.—
 Просіць старожку Марыля
 Да Паўла занесьці запіску.

Старожка
 Бурчлівым скрогатам:
 — Тут не радзільня,
 Што гэта..

Марыля старожку прасіла,
 Словам пакорным прасіла,
 Як родную маці прасіла,
 Упартасьці рвала завесы.

Марыля прасіла старожку,
 Марыля скарыла старожку,
 Запаланіла старожку,
 Старожка запіску панесла.

12

Рань у зорах ляскае,
Зарэе ў зорах рань.
Сьнежаньская, ясная,
Зазыўная зара.

Небаспад абвязаны
Бурштынавай каймой.
Зоры, быццам блазны,
Ўцякаюць чахардой.

Даўгою вераніцаю
Шнуруецца абшар:
Шумліва поезд мчыцца,
Усхліпвае дымар.

Дым цыгар, як лёканы,
Ў вагоне гоман-звон.
А вецер б'ецца ў вокны,
Ён просіцца ў вагон.

Марыля, як прыпаяна,
Паглядвае ў вакно.
У вёсцы—як была яна
Ледзь помніцца,—даўно.

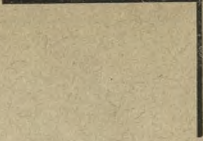
— Цяпер зусім інакшаю,
Другой, зусім другой,
Вёска саламяшная,
Спаткаюся з табой!

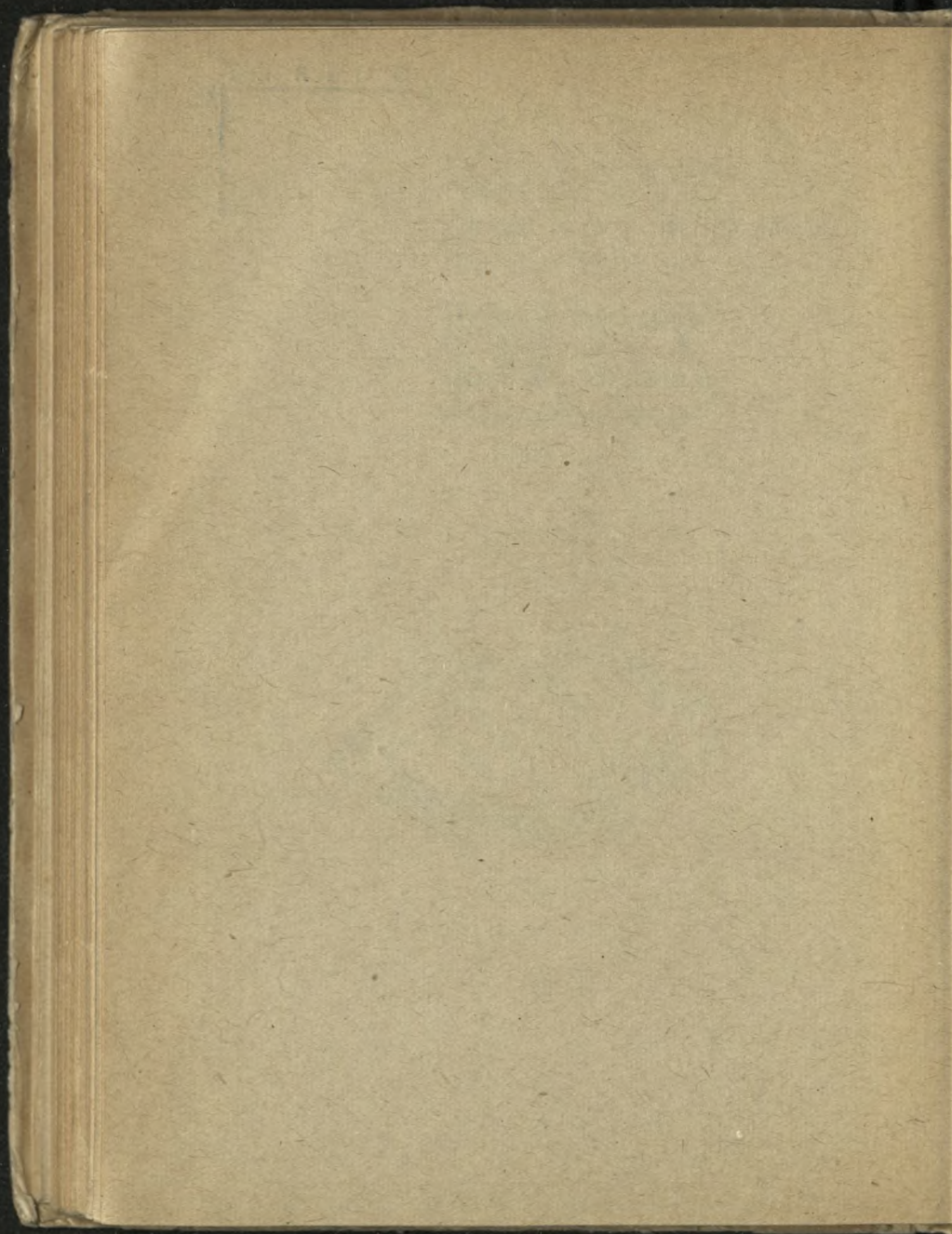
Колькі сіл, напорнасьці
Заве ў грудзёх маіх—
Гарэць, тварыць, да зор расьці
Адвеку агнявых.

Поступам гартованым
Іду ў жыцьцё, далей.
Шлях мой заваёваны;
Давай, цягнік, хутчэй!..

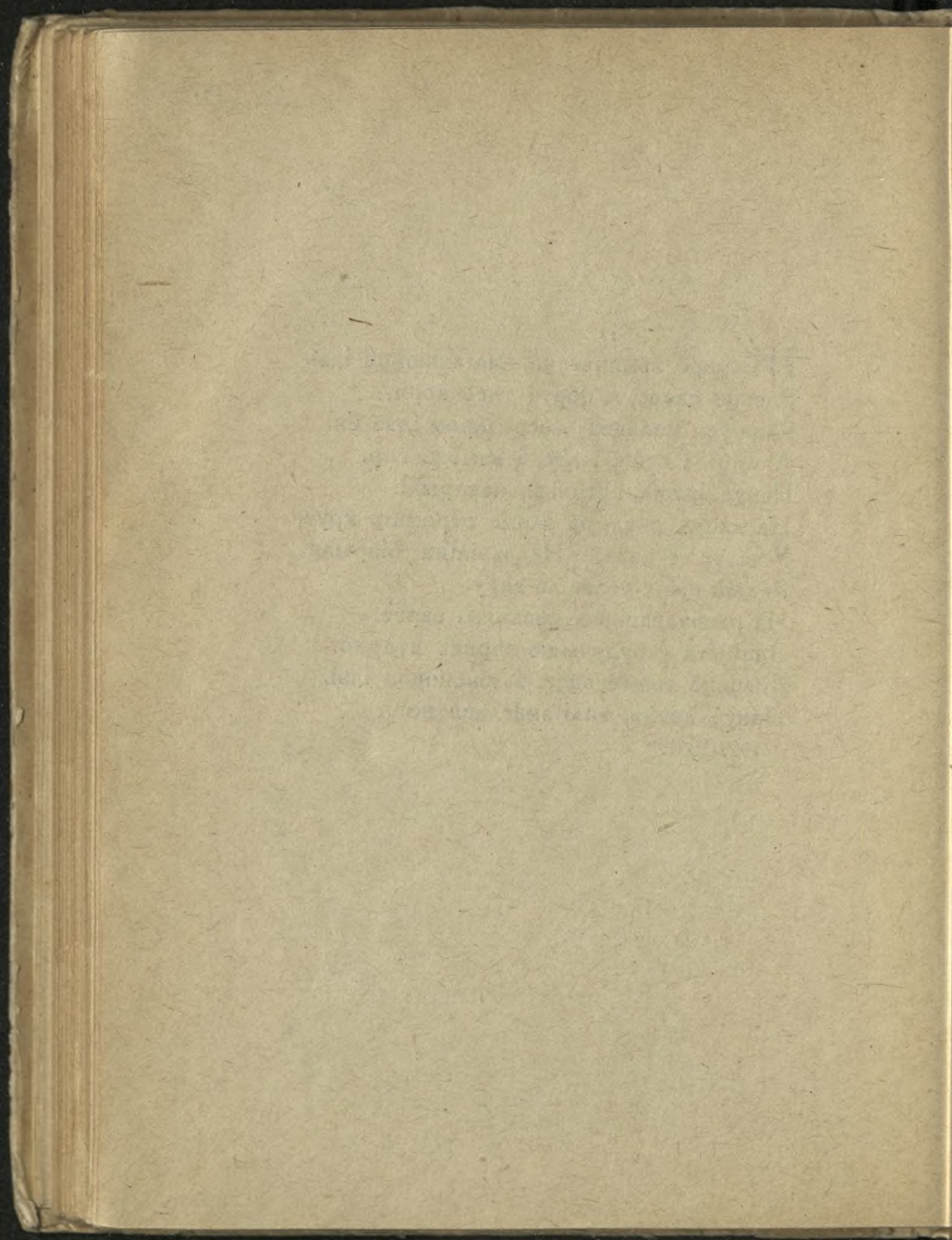
Э П І Л Ё Г

Жыцьцё зьмяняецца, зьмяняюцца ідэі.
Расьце сасна, а поруч тлее корч.
Радзіўся чалавек—гаспадаром ідзе ён
Любіць і стэп, і лес, і камень гор.
Пануе дзень, сутоньне пакарылі.
На зломе скал, на зломе стромкіх круч,
У штурме хваль—Надзьвіліна Марыля
Радзін сваіх уславіла зару.
На рыштаваньнях песьнямі зарэе.
Здабыта ў будучыню вернае старо.
Жыцьцё зьмяняецца, зьмяняюцца ідэі.
Пануе дзень, калі змаглася ноч.

1927-1931.

З Ъ М Е С Т

	<i>Стар.</i>
Пролѣг	9
Частка першая	15
Частка другая	39
Частка трѣцяя	63
Частка чацьвертая	91
Частка пятая	121
Эпілѣг	141

ТАГО-Ж АЎТАРА

„ПА БЕЛАРУСКІМ БРУКУ“—вершы—1925.

„ПА БЕЛАРУСКІМ БРУКУ“—Выд. II-е. 1928.

„ПРОЗАЛАЦЬ“—вершы—1926.

„ПАЎСТАНЦЫ“—поэма—1925.

„У Г Р У Н Ь“—вершы—1927.

„УГРУНЬ“—вершы—Выд. II-е. 1928.

„ФАБРЫКА СЬМЕРЦІ“—вершы—1929.

„ЦЕНІ НА СОНЦЫ“—поэма—1930.

„ЦЕНІ НА СОНЦЫ“—поэма—Выд. II-е—1931.

„ПОЭМА ІМЯ ВЫЗВАЛЕНЬНЯ“—1930.

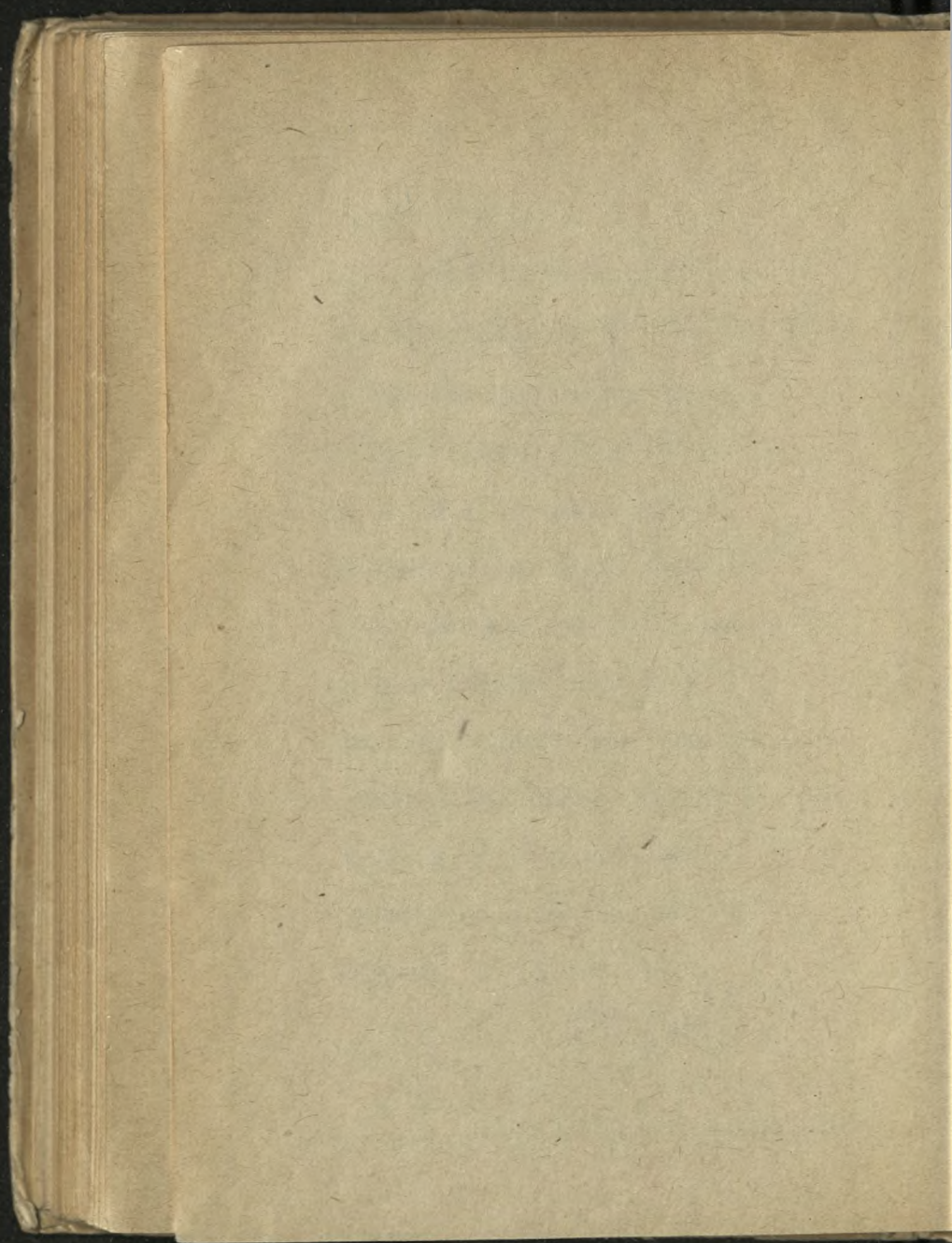
„Г У Д К І“—вершы—1930.

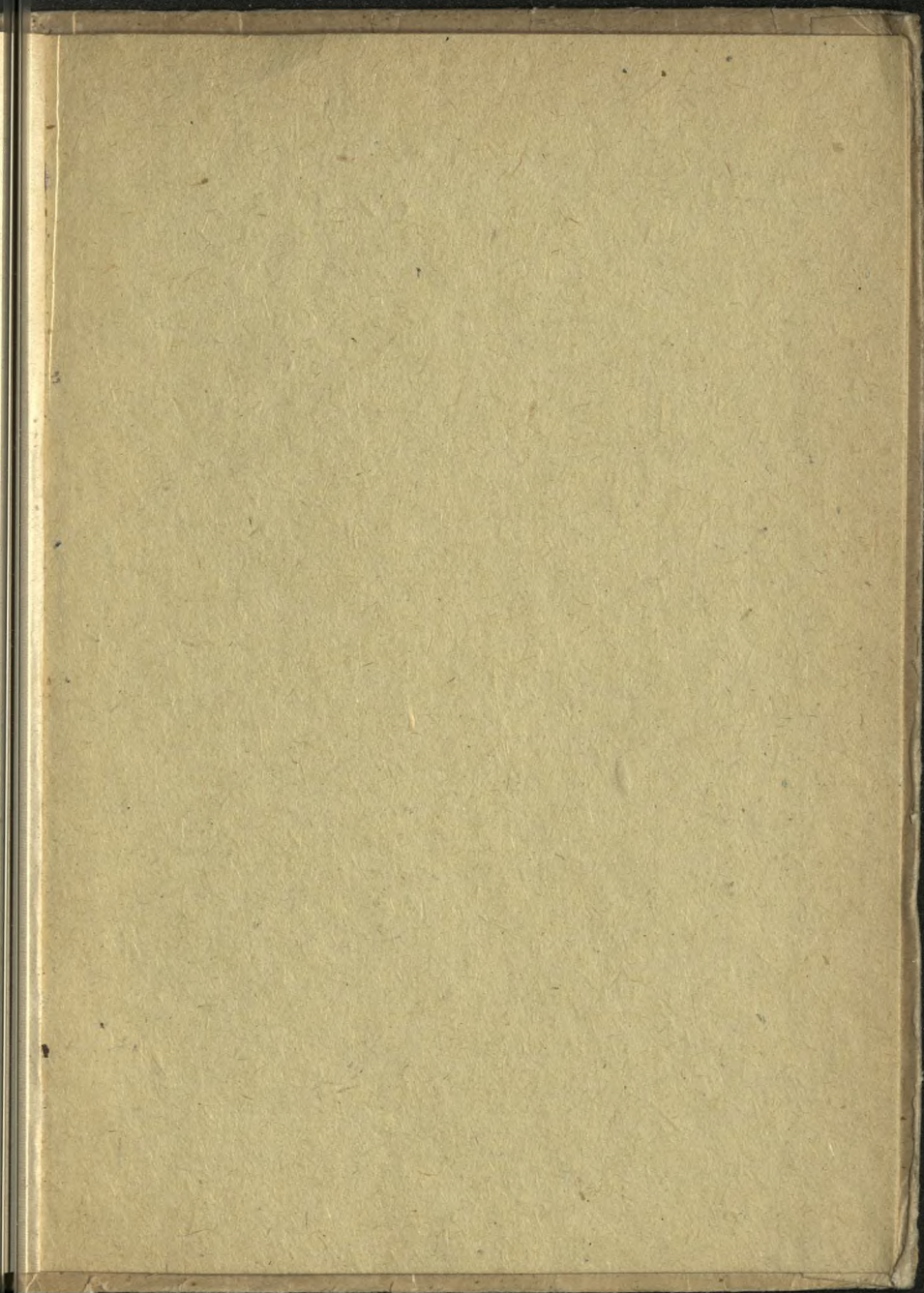
„ГУДКІ“—вершы—Выд. II-е—1931.

ВЕРШЫ і ПОЭМЫ—1931.

290H 1293

205. 10/13

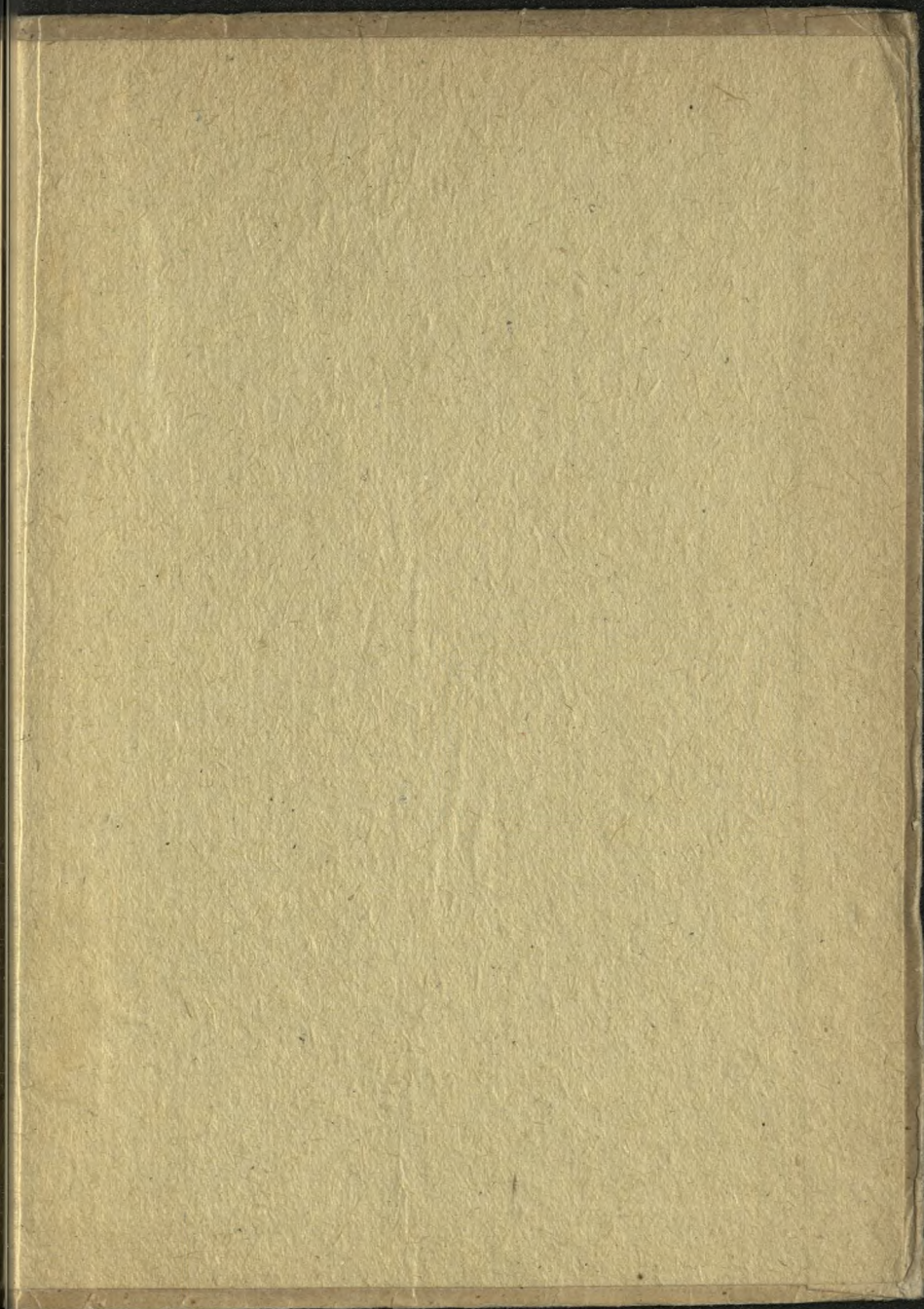

1964 P.

8

1924 -

ЦАНА 1 руб. 30 кап.

Пераплёт 20 кап.

В0000003 1 18960

